

Helsingin koulut ja niiden opetus itsenäisyyden aikana

HELSINGIN KASVU KESKIKOKOISESTA KAUPUNGISTA SUURKAUPUNGIKSI tapahtui monen tekijän vaikutuksesta. Kaupungin julistaminen Suomen pääkaupungiksi vuonna 1912 ja sen seurauksena hallintokoneiston kasvaminen toi runsaasti asukasmäärän kasvua. Mutta teollisuuden, liikenteen ja kulttuurin keskittymisen pääkaupunkiin 1800-luvun lopulta alkaen kasvattivat sitä vielä voimakkaammin. Oman osuutensa aiheutti vihdoin elinkeinoelämän muuttuminen Suomessa ja sen aiheuttama maaltamuutto pääkaupunkiseudulle. Tämä kehitys heijastui suoraan verrannollisesti pääkaupungin koulutoimen määrään ja myös laatuun.

Pääkaupungin väestön kehitys tapahtui kirkonkirjojen mukaan seuraavasti.

Vuosi	Helsingin asukasmäärä
1810	4 065
1830	12 139
1850	20 745
1870	28 519
1890	61 530
1910	136 497
1930	219 842
1950	369 380

Helsingin asukasmäärän kasvu aiheutti luonnollisesti kouluikäisten lasten ja nuorten määrän kasvamisen vastaavasti, samoin opettajien ja koulujen. Ennen viime sotia pääosa oppivelvollisista lapsista kävi kansakoulun ja vain kymmenkunta prosenttia heistä siirtyi oppikouluun, mutta sotien jälkeen oppikoulun suosio kasvoi voimakkaasti.

Vuosikymmenten kuluessa oppikouluun pyrkivien prosenttimäärä koko Suomen lapsijoukosta kasvoi ja kasvoi, joten oli aika miettiä koulujärjestelmän muutosta, koska oppikoulu oli muodostumassa erityisesti helsinkiläisten nuorten pääkoulumuodoksi. Kansakoulujen jatkoksi oli Helsinkiin perustettu jatkokouluja, jotka myöhemmin muutettiin kansalaiskouluiksi. Lisäksi suurimmissa kaupungeissa kehittyivät erityiskoulut, jotka olivat osa kunnan kansakoulujärjestelmää. Oppikoulu oli alun perin tarkoitettu korkeakouluihin valmistavaksi kouluksi, jonka vuoksi se ei sopinut koko kansan peruskouluksi, vaan oli luotava uusi peruskoulujärjestelmä.

Helsingin yksityisoppikoulujen osuus tässä artikkelissa on jätetty minimiinsä, koska hiljattain on ilmestynyt kaksi yksityisoppikoulujen historiaa, nimittäin Jari Salmisen, Jukka Pekka Pietiäisen ja Jouko Teperin vuonna 1995 julkaisema Yksityisoppikoulujen historia 1872–1977 ja Teperin ja Salmisen yhdessä julkaisema Yksityisoppikoulumatrikkeli 1872–1977. Minimaaliseksi olen jättänyt myös viimeisen 25 vuoden pääkaupungin kouluhistorian, koska vuonna 2003 julkaistiin laatimani kirja Neljännesvuosisata Helsingin opetustoimen kehitystä eli pääkaupungin koululaitos peruskoulun alkamisesta 2000-luvulle.

Suomen kouluhallinnon ja Helsingin koululaitoksen kehitys itsenäisyyden aikana

KUN SUOMI sai itsenäisyytensä vuoden 1917 lopussa, oli luonnollista, että maassamme alettiin kehittää koulujärjestelmää ja sen opetusta voimakkaasti oman kansamme haluamaan suuntaan. Niinpä otettiin käsittelyn alaisiksi keskeneräiset koulutussuunnitelmat ja saatettiin ne laeiksi ja muiksi säännöksiksi. Erityisen merkittävä oli oppivelvollisuuslainsäädännön kehittäminen, jonka seurauksena kaikki suomalaiset tulivat kouluopetuksen piiriin. Vaikka yksityisopetustakin olisi voinut nauttia, oli se liian kallista ja kaikki lapset menivät kansakouluun tai valmistavien koulujen luokille. Oppikouluja kehitettiin omalla tavallaan ja aikanaan molemmat koulumuodot yhdistettiin yhdeksi yhteiseksi koulumuodoksi, peruskouluksi. Tämä

kehitys on sekä määrällisesti että myös laadullisesti ollut monimuotoisinta ja mielenkiintoisinta nimenomaan Helsingissä.

Tässä luvussa luetellaan itsenäisyysaikamme tärkeimmät koululait aikajärjestyksessä. Koska Suomessa oli tutkimuskaudella voimassa rinnakkaiskoulujärjestelmä, oli kansakouluilla ja oppikouluilla kummallakin oma lainsäädäntönsä. Oppikouluja oli niin Helsingissä kuin koko Suomessa pääasiassa kahdenlaisia: valtion oppikouluja ja yksityisoppikouluja. Hallinnollisesti yksityisoppikoulut poikkesivat valtion oppikouluista, mutta opetuksessaan ne noudattivat valtion oppikoulujen lukusuunnitelmaa. Kun valtio ei halunnut sotien jälkeen kasvattaa omien oppikoulujensa määrää, syntyi nimenomaan Helsinkiin suuri määrä yksityisiä oppikouluja sitä mukaa kun asutus levisi pääkaupungin uusille asuinalueille. Helsingissä on kauan ollut tavanomaisten koulujen lisäksi muutamia vieraskielisiä erikoiskouluja, Steiner-kouluja, Juutalainen koulu ja opettajainvalmistukseen liittyviä harjoittelukouluja, joilla kaikilla on omat säännöksensä.

Niin Helsingin kuin muidenkin Suomen kuntien velvollisuus oli rakentaa kansakouluja, jotta kaikille alueella asuville koululaisille riitti oppilaspaikkoja. Kansakoulut noudattivat kaupungin laatimia opetussuunnitelmia, valtion oppikoulujen oppiennätykset säädettiin asetuksilla ja yksityiset oppikoulut seurasivat valtion oppikoulujen lukusuunnitelmia. Pääkaupunki tuki myös alueelleen rakennettuja yksityisiä oppikouluja, mutta pääosa niiden käyttökustannuksista saatiin valtiolta ja pieni osa oppilaiden vanhemmilta. Kaikkien koulujen hallintoa ja opetusta ohjasivat kouluhallitus ja peruskoulun alkuvuosien aikana lisäksi ao. lääninhallituksen kouluosasto.

1918 annettiin laki *yksityisoppikouluista*. Opetusministeri Mikael Soinisen asettama niin sanottu pohjakoulukomitea ehdotti perustettavaksi kaksi 6-vuotista koelyseota, joista toinen sijoitettiin Helsinkiin Arkadiankadun varteen nimellä Helsingin koelyseo. Se otti oppilaansa koko kansakoulun (kuusi luokkaa) läpikäyneistä, kun muut oppikoulut ottivat oppilaansa neljännen kansakouluvuoden jälkeen. Näitä kouluja, joita myöhemmin

tuli runsaasti lisää, alettiin nimittää uusmuotoisiksi oppikouluiksi. (Palonen 1986, 8)

1919 hyväksyttiin *yksityisoppikoululaki*, jonka valtionhoitaja Mannerheim vahvisti 5.3.1919. Tuskin liioittelee, jos toteaa Suomen yksityisoppikoululaitoksen saaneen itselleen koululain, joka oli johdettu sen omasta jo sukupolven kestäneestä toiminnasta. (Kiuasmaa 1982, 219.) *Varsinainen yksityisoppikoululaki* (1919) käsitti vain neljä pykälää, mutta muodosti kaikessa suppeudessaan näiden oppilaitosten perustamisen ja niiden hallinnon yleiset puitteet. Ensimmäisessä pykälässä lausuttiin julki yksityisoppikoulujen perustamisvapaus eli että *“Suomen kansalaisella on oikeus maahan perustaa yksityinen koulu tai kasvatuslaitos, ellei sen tarkoitusperä sodi lakia ja hyviä tapoja vastaan”*. Toisessa pykälässä edellytettiin *yksityiskoulun johdon, opetuksen ja muun toiminnan olevan järjestettyä asianomaisen koulun tarkoitusperää vastaavalla tavalla ja työohjelman olevan valtioneuvoston vahvistaman*. Kun aikaisemmin yksityiskoulujen perustaminen oli riippunut kenraalikuvernööristä ja senaatin talousosastosta, siirtyi nyt luvananto valtioelämän muutosten mukaisesti valtioneuvostolle. (Kiuasmaa 1982, 219–220.) Kirkollis- ja opetusministeriön esittelyssä hyväksyttiin *18.3.1919 yksityiskohtaiset säännökset yksityisoppikoulujen perustamisesta, oikeuksista, valtionavusta, sisäisistä järjestelyistä ja valvonnasta*. Piti olla vähintään yhtä monta vuosiluokkaa kuin valtion vastaavassa oppilaitoksessa ja pääsyvaatimukset yhdenveroiset, piti olla myös kouluhallituksen vahvistama lukusuunnitelma ja tarpeelliset opetusvälineet ym. (Kiuasmaa 1982, 221)

1921 pääkaupunki ryhtyi *toteuttamaan laajaa kansakoulujen rakennusohjelmaa*, josta seurauksena Punavuoren koulu valmistui 1921, Kaisaniemen koulu 1924, Käpylän koulu 1925 ja Vallilan ruotsalainen koulu 1932 sekä vihdoin aikanaan Pohjoismaiden suurin koulu Aleksis Kiven kansakoulu 1934. Ennen Talvisotaa valmistui vielä tilavahko Lapinlahden kansakoulu vuonna 1939. (Somerkivi 1977, 339)

- 1921 annettiin *laki oppivelvollisuudesta*, joka on katsottava erittäin merkittäväksi säädökseksi sekä annettiin myös *asetus oppivelvollisuuslain täytäntöönpanosta*.
- 1923 annettiin *laki kansakoulutoimen järjestysmuodon perusteista* (kansakoulujen hallintolaki).
- 1925 kouluhallitus esitti Helsinkiin perustettavaksi *uuden poikalyseon*, jonka eduskunta muutti yhtenäiskouluperiaatteella 6-luokkaiseksi lyseoksi. (Palonen 1986, 9–10)
- 1931 annettiin *asetus kansakoulun järjestysmuodosta* (laki oli annettu jo 1923). Vuonna 1931 *osa auskultanteista otettiin Helsingin Suomalaiseen tyttölyseoon*, jonka nimi muutettiin *Helsingin Tyttönormaalilyseoksi*, kun entisiin normaalikouluihin ei enää mahtunut tarpeeksi opetusharjoittelijoita.
- 1932 vuonna 1927 asetettu *oppikoulukomitea* suositteli mietinnössään *omatoimisuutta ja oppilaskeskeisyyttä sekä kansainvälisyyskasvatusta oppikouluille*.
- 1938 Helsingin kansakouluihin perustettiin *lastenpsykiatrin ja koulupsykologin* virat.
- 1946 Helsinkiin liitettiin *useita naapurikuntia*, jonka seurauksena pääkaupungin suomenkielinen koululaitos sai toistakymmentä kansakoulua ja ruotsinkielinen koululaitos viisi kansakoulua. (Somerkivi 1977, 336.) Kun kaupungin asukasluku alkoi sotien jälkeen muutenkin kasvaa voimakkaasti, rakennettiin sodanjälkeisinä vuosikymmeninä kymmeniä uusia kansakouluja.
- 1948 *oppikoulujen*, myös *lukion lukusuunnitelmaa uudistettiin*. Oppilasmäärien kasvaessa varsinkin uusissa kaupunginosissa perustettiin lukuisia uusia yksityisoppikouluja. Monet vanhat oppikoulut siirtyivät keskustasta esikaupunkeihin ja Karjalasta tuli Helsinkiin useita oppikouluja.
- 1958 annettiin *uusi kansakoululaki*. Sen seurauksena kansakoulujen *jatkokoulut muutettiin kansalaiskouluiksi*. Uusiin kansalaiskouluihin rakennettiin runsaasti käytännöllisen opetuksen tiloja: puutyötiloja, metallipajoja, kone- ja sähköopin luokkia, tekstiilityön ja kotitalouden erikoistiloja, kaupallisen opetuksen tiloja jne.

- 1967 Savonlinnan taidelukio ja Kuopion musiikkilukio (Kiuasmaa 1982, 466–467) olivat esikuvina erikoislukioille, joista seuraava oli *Sibeliuslukio Helsingissä*. Sitä seurasivat *peruskoulujärjestelmän aikana perustetut useat erikoislukiot pääkaupungissa*.
- 1968 annettiin *laki Suomen koulujärjestelmän perusteista (peruskoululaki)*. Vuonna 1968 annettiin laki kouluhallituksesta ja sen alaisesta piirihallinnosta (lääninhallitukseen kouluosastot).
- 1969 *asetus 28.3.1969 aiheutti lukion opetussisältöjen uudistamista*. Keskikoulun muuttuessa uuden peruskoulun yläasteeksi lukio jäi hallinnollisesti ja pedagogisesti irralliseksi, mutta nyt pyrittiin syventämään lukiolaisten ainevalintoja perustamalla *kielilinjan ja matemaattisen linjan lisäksi reaalininja*, jolla olisi mahdollisuus keskittyä yhteiskunnallisiin ja luonnontieteellisiin aineisiin liian vaativan kieliohjelman tai pitkän matematiikan häiritsemättä näitä valintoja. (Kiuasmaa 1982, 464–465)
- 1970 annettiin *peruskouluasetus*. 1970-luvun alussa *tehtiin Helsingissä koulujen ja niiden tehtävien kartoitus*. Koulujärjestelmän perusteista annetun lain mukaan kaupunkiin perustettiin niin sanottu koulusuunnittelutoimikunta ja sen alaiseksi koulusuunnittelutoimisto. Vuosina 1973–1976 niin sanottu oppikouluneuvottelukunta kävi neuvottelut kaikkien alueella sijaitsevien oppikoulujen kanssa. Koulusuunnittelutoimiston ja koulusuunnittelutoimikunnan työn tuloksena laadittiin valtion kouluviranomaisten ohjeiden mukaan kaupungin yli 1 000 sivua käsittänyt koulusuunnitelma, jota hivenen korjattiin kaupunginhallituksen ja valtuuston asiasta päättäneissä kokouksissa.
- 1977 *tapahtui Helsingissä siirtyminen peruskoulujärjestelmään viimeisenä Suomessa yhdessä Espoon, Kauniaisten ja Vantaan kaupunkien kanssa*. Valtaosa Helsingissä sijainneista yksityisistä oppikouluista luovutettiin kaupungin omistukseen, mutta osa jäi niin sanotuksi korvaavaksi kouluksi ja yksityiseksi lukioksi. Niin sanotut vieraskieliset oppikoulut ja juutalainen koulu sekä Steiner-koulu jäivät niin sanotuiksi vastaaviksi

kouluiksi ja valtio määräsi kaikki Helsingissä sijainneet oppikoulunsa luovutettaviksi Helsingille paitsi Helsingin yliopiston yhteydessä toimivat kaksi normaalikoulua. Kansa-, kansalais- ja erityiskoulut olivat jo ennestään kunnan omistamia oppilaitoksia. Kaikista näistä oppilaitoksista laadittiin pääkaupungin koulusuunnitelma, joka aikanaan poliittisten riitojen lauetta hyväksyttiin kaupunginvaltuustossa ja kouluhallituksessa. Peruskouluun siirtyminen oli suurin mullistus koko Suomen kouluhistoriassa.

Edellä luetellut lait säätelivät maamme eri koulumuotojen toimintaa, varsinkin niiden hallintoa. Asetuksissa oli mukana myös opetusta koskevia säädöksiä, jotka tarkentuivat kansakoulujen osalta valtion komiteoiden mietintöjen ja kouluhallituksen hyväksymien oppikirjojen avulla. Valtion oppikouluille annettiin asetusteitse oppiennätykset ja muut pedagogiset ohjeet, joita kouluhallitus tarkensi omilla kirjeillään. Yksityisoppikoulut seurasivat valtion oppikoulujen säännöksiä.

Kaikki nämä säädökset koskivat luonnollisesti myös maan pääkaupunkia ja siellä olevia kouluja. Mutta kaikilla kunnilla oli jonkin verran vapautta järjestää omaa koulutointaansa, samoin kullakin koululla oli omaa vapautta oman hallintonsa järjestämisessä. Helsingin kaupungin kansakouluilla oli yhteinen johtokunta ja kaksi kansakoulujen kansliaa, oma suomenkielisille kansakouluille ja oma ruotsinkielisille kansakouluille. Maamme suurimpana kaupunkina Helsingillä oli tarve kehittää omien koulujensa, siis kansakoulujen hallintoa. Suomenkielisille kansakouluille oli kaksi tarkastajaa ja ruotsinkielisille yksi. Lisäksi molemmilla kanslioilla oli talous- ja kansliahenkilökuntaa. Nämä yhdessä huolehtivat koulujen yhteisestä hallinnosta ja koulujen johtajat valvoivat oman koulunsa toimintaa.

Tämän artikkelin liitteinä ovat luettelot kaikista vuosina 1919 ja 1944 Helsingissä sijainneista suomenkielisistä ja ruotsinkielisistä kansa- ja oppikouluista.

Pääkaupungin koulujen pedagoginen kehitys itsenäisyyden alkukymmenillä

LAEILLA JA ASETUKSILLA ei kansakoulujen opetuksesta määrätty kuin pääpiirteitä. Opetuksen sisältö otettiin yleensä opetussuunnitelmakomiteoiden mietinnöistä ja opetukselliset ohjeet annettiin opettajainvalmistuslaitoksissa. *Kansakoulujen opetusta oli päätetty kehittää perustamalla vuonna 1912 ensimmäinen kansakoulun opetussuunnitelmakomitea, jonka kokeilukoulu sijoitettiin Pukinmäkeen.* Ensimmäisen maailmansodan aiheuttaman taantumuksen pelossa komitea päätti julkaista Suuntaviivat-nimisen mietintönsä vuonna 1915. *Tämä väliaikainen mietintö uudisti nimenomaan alakansakoulun opetusta.* Myöhemmin se johti professori Aukusti Salon välityksellä kokonaisopetuksen leviämiseen kaikkiin maamme alakansakouluihin.

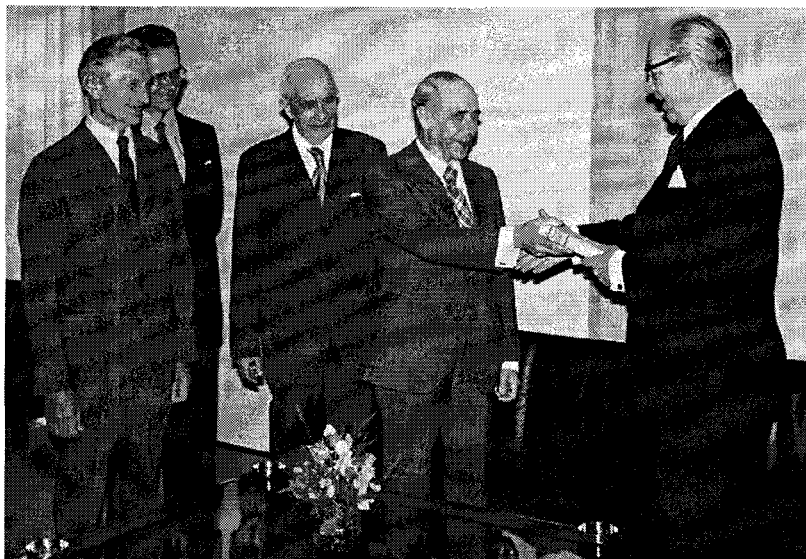
Lopullinen mietintö valmistui vuonna 1924 puheenjohtajansa professori Mikael Soinisen kuoleman jälkeen ja se oli miltei sanasta sanaan Soinisen kirjoittamaa tekstiä, jonka komitea pieteettisistä hyväksyi sellaisenaan. *Vaikka tämän mietinnön nimi oli Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma, vaikutti se voimakkaasti myös Helsingin kansakouluopetuksen kehittämiseen.* Sen perusteella oppikirjojen tekijät muotoilivat tekstejään, jotka kouluhallitus pieniä korjauksia tehden hyväksyi. Näistä oppikirjoista myös Helsinki valitsi kansakoululaisilleen oppikirjat, ja opettajat nojasivat opetuksensa hyvin vahvasti käyttämiinsä oppikirjoihin. Helsingin kansakoulunopettajat eivät kuitenkaan saaneet vapaasti valita oppikirjoja kouluhallituksen hyväksymistä kirjoista, vaan kaupungilla oli niin sanottu oppikirjatoimikunta. Sen jäsenet olivat kansakoulunopettajia ja toimikunta sai ehdottaa pääsääntöisesti yhden oppikirjan kuhunkin oppiaineeseen kullekin vuosiluokalle. Joihinkin aineisiin saatiin hankkia myös harjoituskirja. Kun Helsingin kansakoulujen johtokunta oli hyväksynyt oppikirjatoimikunnan ehdotuksen, kansakoulujen kanslia hankki seuraavan lukuvuoden oppikirjat kirjakaupoista ja toimitti kirjat ym. oppilaiden tarvikkeet kullekin koululle kesän aikana. Näin oppilaille päästiin heti koulun alettua jakamaan kaikki heidän ilmaiseksi saamansa oppikirjat ja muut välineet.

Professori Mikael Soinisen vaikutti voimakkaasti kaikkien suomalaisten opettajien pedagogisiin menetelmiin kasvatus- ja opetusopeillaan, joita noudatettiin seminaareissa. Ne olivat itsenäisyytemme ensi vuosikymmenillä uusimmat alallaan ja niiden sisältämään herbart-zilleriläiseen metodiin, josta Soininen kehitti oman suomalaisen versionsa, luotettiin kauan sotien jälkeenkkin.

Vuosi 1919 muodostui Helsingin kansakoulujen jatko-opetuksen kehittämisen osalta merkittäväksi. Kaupunginvaltuusto oli asettanut jo vuonna 1914 erityisen valiokunnan miettimään ammatillisten koulujen ja kansakoulun jatkoluokkien opetuksen kehittämistä. Valiokunta jätti jatkoluokkien opetusta koskevan mietintönsä kaupunginvaltuustolle helmikuussa 1919. Mietinnön lopputuloksena valiokunta ehdotti valtuustolle seuraavaa: "että Helsingin kaupungin kansakouluihin liittyvät jatkokoulut järjestetään 2-vuotiseksi päiväkurseiksi, kumpikin kurssi käsittäen vähintään 32 viikkoa, opetustuntien lukumäärän ollessa vähintään 30 viikossa; ja että näiden jatkokoulujen tulee vastata käytännöllisen elämän vaatimuksia, ja sen vuoksi antaa käytännöllisen työn opetusta asianmukaisesti järjestetyissä työhuoneissa tai työpajoissa, samalla kuin tietopuolinen opetus keskitetään työntiedon, kansalaistiedon ja äidinkielen puitteisiin." (Helsingin kaupunginvaltuuston valiokunnan mietintö 1919, 16)

Edellämainittu valiokunta totesi mietinnössään, että Helsingin jatkokouluissa, kuten eräissä muissakin kaupungeissa, oli pyritty jo edellisinä vuosina lisäämään käytännöllistä opetusta. Erityisesti vuonna 1917 jatkoluokkien ohjelmaa muutettiin käytännöllisempään suuntaan: pojille lisättiin puu- ja metallityötä ja tytöille käsityötä ja kotitaloutta. (Helsingin kaupunginvaltuuston valiokunnan mietintö 1919, 7)

Helsingin jatkokoulujen kehittämistendenssi jatkui seuraavina vuosina. Niiden laatu muotoiltiin vuonna 1928 valtuuston hyväksymässä Helsingin kaupungin kansakoulujen ohjesäännössä (1928) seuraavasti: "Kansakoulujen jatko-opetus on ensimmäisenä oppivuotena yleisluontoista, kuitenkin niin järjestettyä, että se tähtää ammattielämän tarpeiden ja vaatimusten tyydyttämiseen. Toisena oppivuotena

Helsingin kansakoululaitoksen historia luovutettiin opetustoimen apulaiskaupunginjohtaja A. K. Loimarannalle 26.5.1977. Oikealta Loimaranta, kirjoittaja Urho Somerkivi ja historiatoimikunnan jäsenet Aarne Huuskonen, Heikki Helle ja Hilding Cavonius

se sovitaan eri ammattialoille valmistavaksi, ja on siinä seuraavat linjat:

- 1) kauppalinja
- 2) eri teollisuuslinjat,
- 3) kotitalouslinja.

Sen lisäksi järjestetään toisenakin oppivuotena yleislinja niitä oppilaita varten, joita ei voida sijoittaa erikoislinjoille.” (Em. ohjesääntö 1928, 21 §.) Seuraavan vuoden opetussuunnitelmista ilmeni, että edellä mainittujen teollisuuslinjoja oli poikia varten puutyö- ja metallityölinjat ja tyttöjä varten käsityölinja.

Vuonna 1927 perustettu *oppikoulukomitea julkaisi mietintönsä vuonna 1933*. Siinä *arvosteltiin vanhaa herbartilaista pedagogiikkaa didaktisesta mekanismista ja moitittiin ulkolukua ja kuolleen tiedon opettamista. Uutena metodina suositettiin omatoimisuusmenettelyä*. Vanhaa opettajakeskeistä opetusta oli komitean mukaan saatava op-

pilaskeskeisemmäksi ja toiminnallisemmaksi. Aktiivipedagogiikka oli tavoitteena. *Havainnollisuus muodostui uuden pedagogiikan iskusananaksi. Oppikoulukomitea moitti herbartilaisuuden heikkoja puolia, sanasaivartelua ja ulkolukua ja suositeltiin omatoimisuutta, luovuutta ja oppilaskeskeistä opetusta hyvin jäsenneiltyä tietosisältöä unohtamatta. Toinen suositus koski oman ja eurooppalaisen kulttuurin ymmärtämistä. Nämä suositukset oli tarkoitettu pääkaupungin oppikouluille, joiden edustus oli ollut mainitussa komiteassa.*

Vapauden, yksilöllisyyden ja luovan työn ohella painotettiin eurooppalaisuutta ja maailmankansalaisuuden eettisiä arvoja, joihin oli päästävä oppilaiden oman aktiivisuuden avulla. Ei ollut kuitenkaan aiheellista luopua hyvin jäsenneellyn ja tiedollisesti vankan oppituntin tavoitteesta. Entisen käytännön lomaan oli mahdutettava uudet vapauspedagogiset oppilaskeskeiset työtavat, kuten ryhmätyö. "Koko oppikouluopiskelun tuli ylimalkaan perehdyttää oppilaita omaan ja vieraaseen kulttuuriin ja niiden ilmenemismuotoihin, jolloin erityisesti oma- tai vieraskielinen kirjallisuus ja sen käsittäminen tulivat merkittäviksi opetuksen tavoitteiksi. Silti suoranaista kansalaiskasvatustakaan ei sivuutettu. Historian opetuksen tuli rakentua ympäröivän todellisuuden varaan, mutta sitä haluttiin tarkastella pääasiassa menneisyyden ja kulttuuritaustan avulla, 'sillä kaikilla järjellisyys oppikoulun muodoilla täytyy olla eräässä ratkaisevassa suhteessa yhtäläinen peruspiirre: niiden täytyy johdattaa kasvattinsa eurooppalaisen henkisen kulttuurin perusteiden tuntemiseen ja omaksumiseen'." (Kiuasmaa 1982, 296)

Sota-ajan erityispiirteitä eräässä Helsingin oppikoulussa

KOULUJEN SOTA-AIKAISTA työtä edustaa hyvin silloisen Helsingin toisen lyseon eli "Tossun" toiminnat, joita rehtori Palonen on kuvannut tähän tapaan.

"Kun tultiin 1930-luvun loppupuolelle, alkoi Saksan agressiivinen ulkopoliittikka herättää vastuuntuntoisissa piireissä huolestumista. Se näkyi ennen pitkää myös koulumaailmassa. Lokakuun 1. päivänä

1937 päivätyssä kiertokirjeessä kouluhallitus kehotti kouluja valitsemaan väestösuojelupäälliköksi jonkun siihen sopivan opettajan. Helsingin toisessa suomalaisessa lyseossa tähän toimeen valittiin maastottisten aineiden tuntiopettaja Olavi Perttilä, joka oli asevelvollisuusaikanaan saanut reserviupseerin koulutuksen. (Palonen 1986)

Vss-päällikön tehtäviin kuului antaa keskikoulun ylimmän luokan oppilaille väestösuojelun opetusta kurssimuotoisesti 32 tuntia vuodessa. Tunnit otettiin voimistelusta, urheilusta, historiasta ja piirustuksesta. Opetusohjelmaan kuului sekä teoriaa että maastoharjoituksia ensisijaisesti kaasusuojelun alalta. Neuvostoliiton esitettyä Suomelle tunnetut vaatimuksensa täällä pantiin toimeen yleinen liikekannallepano. Samalla ryhdyttiin Helsinkiä ja eräitä muita kaupunkeja evakuoimaan ja niissä olevat koulut suljettiin. (Palonen 1986)

Heti ensimmäisenä sotapäivänä Neuvostoliiton lentokoneet pommittivat muun muassa Helsinkiä. Koulutyö päättyi välittömästi. Tuolloin kuudennella luokalla ollut Aulis Aalto kuvaili kokemuksiin seuraavasti:

“Talvisodan syttyessä minä muistan, että meillä olisi ollut piirustustunti ja olimme koulussa silloin aamulla. Kun hälytysreeneit alkoivat soida, piirustuksen opettaja sanoi, että nyt lähdetään ulos katsomaan, minne voitaisiin suojautua. Ja me pojat juoksimme ulos ja minä muistan, että me juoksimme Alppilan kalliolle ja katselimme siellä. Mutta sitten kun venäläiset koneet rupesivat ampumaan meitä ja muita siellä olevia ihmisiä konekivääreillä, me menimme tunneliin joka on rautatien alla. Olimme siellä vähän aikaa, ja kun tilanne rauhoittui, tulimme kotiin.” (Palonen 1986)

Joulukuun alussa (1939) rehtori Laine siirtyi kesähuvilalleen Loppelle ja sieltä hän antoi seuraavan tiedotteen Kouluhallitukselle:

“Helsingin toisen suomalaisen lyseon vaiheista saan ilmoittaa seuraavaa: koulutyö lopetettiin torstaina marraskuun 30. päivänä ja seuraavana päivänä heitettiin aivan koulun välittömään läheisyyteen 4 tai 5 pommia, joiden räjähdykset vahingoittivat pahasti koulun huoneistoa. Melkein kaikki ikkunaruudut särkyivät, samoin osa ovista. Väliseinät niinkään vahingoittuivat ja

osaksi sortuivat. Pääosa koulun irtaimesta opetusvälineistöstä, kuten kartat, siirrettiin kokoelmahuoneeseen, joka mielestäni on koulu huoneiston turvallisin huone.” (Palonen 1986.)

Koko talvisodan ajan ikkunat olivat laudoitetut. Lehtori Laherma asui sodan aikana Helsingissä ja valvoi koulua ja sen kalustoa. Opettajat olivat erilaisissa maanpuolustustehtävissä.

Talvisodan päätyttyä opetusministeriö määräsi, että koulutyö saa alkaa vasta 1. elokuuta 1940. Syyslukukautta 1939 oli siis käyty puolitoista kuukautta ja nyt määrättiin, että kevätlukukautta 1940 käydään 1.8.–21.9.1940 eli toiset puolitoista kuukautta. Vajaaksi jääneet kurssit piti opetusministeriön mukaan ottaa kiinni seuraavana lukuvuotena, joka oli alkava 1. lokakuuta 1940. Ylioppilastutkintoa ei keväällä 1940 järjestetty, vaan kokelaat saivat ylioppilastodistuksen, sikäli kuin koulujen opettajakunnat katsoivat heidän täyttävän vaatimukset. Toisen lyseon opettajakunnan mielestä kaikki kokelaat olivat kelvollisia korkeakouluopintoihin. Lukuvuosi 1940–1941 oli muuten normaali, paitsi että syyslukukausi alkoi siis vasta 1. lokakuuta 1940.

Jatkosota puhkesi kesällä 1941, ja siitä tuli este seuraavan syyslukukauden alkamiselle. Kun sota pitkittyi, opetusministeriö määräsi lokakuussa 1941, että oppikoulujen keskikoululuokkien tuli aloittaa toimintansa 3. marraskuuta *“siellä, missä edellytykset koulujen toiminnalle olivat olemassa”*. Helsingin toisessa suomalaisessa lyseossa katsottiin edellytysten olevan olemassa, ja niinpä mainittuna päivänä pidettiin eräänlaiset lukuvuoden avajaiset. Seuraava päivä eli marraskuun 4. oli ensimmäinen työpäivä. Jatkosta rehtori Laine kirjoittaa vuosikertomuksessa seuraavasti: *“Mutta saman päivän iltana 4.11. vihollinen teki ilmahyökkäyksen Helsinkiin, minkä johdosta kouluhallitus määräsi koulutyön toistaiseksi keskeytettäväksi. Jonkun päivän kuluttua määrättiin koulut pidettäväksi suljettuina marraskuun 24. päivään saakka, josta lähtien opetusta oli annettava väliaikaisen lukujärjestyksen mukaan. Tätä väliaikaista opiskelua, jonka aikana koulussa oli vain yksi keskikoululuokka kerrallaan jatkui sitten joulukuun 5. päivään saakka. Joulukuun 8. päivänä alkaneen*

viikon työskentelivät keskikoululuokat jo normaalin lukujärjestyksen mukaan ja joulukuun 15. päivästä 20. päivään olivat lukioluokatkin koulussa.”

Kevätlukukausi alkoi normaalisti tammikuun 9. päivänä, mutta päättyi jo 13. toukokuuta 1942. Aikaista päättymistä perusteltiin sillä, että varsinkin maatalous tarvitsi huutavassa työvoimapulassa koulu-
laistenkin apua. Lukuvuoden aikana oli sotapalveluksessa kuusi opettajaa. Oppilaita oli sotapalveluksessa 15, heistä 2 viidenneltä, 2 kuudennelta, 5 seitsemänneltä ja 6 kahdeksannelta luokalta. Koska kaikista Helsingin kouluista oli sekä opettajia että oppilaita sodassa, kouluhallitus kehotti paikallisia rehtoreita neuvottelemaan, voitaisiinko eri koulujen lukioluokkia yhdistää kevätlukukauden 1942 aikana. Toisen lyseon ja Koelyseon välillä saatiin yhteistoiminta aikaan siten, että viimeksi mainitusta siirrettiin 5 seitsemännen luokan ja 7 kahdeksannen luokan oppilasta Toiseen lyseoon. Opetuksen hoitivat kummankin koulun opettajat yhdessä. Keväällä 1942 ei järjestetty ylioppilaskirjoituksia. Toisen lyseon oppilasta 6 sai ylioppilastodistuksen sotapalveluksen ja 2 koulussa olevaa aikaisempien arvosanojen perusteella.

Lukuvuosi 1942–1943 oli rauhallinen ja säännöllisin sota-ajan lukuvuosista. Se alkoi 12. lokakuuta 1942 ja päättyi 22. toukokuuta 1943. Typistämiset molemmista päistä johtuivat maatalouden työvoimapulasta. Ehtoja ei keväällä 1943 annettu, sillä opetusministeriö oli määrännyt, että luokalta on siirrettävä ne, joilla vain yhdessä aineessa oli “vähemmän kelpaava” arvosana. Jos oli 2 tai useampia mainitunlaisia arvosanoja, oppilas oli jätettävä luokalle. Sodassa oli vain 2 opettajaa. Oppilaita oli poissa koko lukuvuoden 9 ja osan lukuvuotta 15. Nämä jakautuivat seuraavasti: viidenneltä luokalta , kuudennelta luokalta 4, seitsemänneltä luokalta 12 ja kahdeksannelta luokalta 5.

Keväällä 1943 ei Toisessa lyseossa taaskaan järjestetty ylioppilaskirjoituksia, koska kaikki kokelaat olivat sodassa, minkä perusteella he saivat ylioppilastodistuksensa. Lukuvuosi 1943–44 oli sota-ajan lukuvuosista säännöttömin. Syyslukukausi alkoi 1. lokakuuta ja päättyi

tyi 20. joulukuuta. Mutta sitä häiritsivät ilmahälytykset, jolloin oppilaat kiiruhtivat Vilhovuoren yleiseen pommisuojaan. Hyvin tavallista oli, että ilmahälytyksen mentyä ohi koulutyötä ei enää sinä päivänä jatkettu. Niin ollen oppiennätyksistä puhuminen ei ollut mahdollista. Seitsemänsien ja kahdeksansien luokkien oppilaat, yhteensä 8, oli siirretty Helsingin Koelyseoon.

Kevätlukukausi alkoi normaalisti 10. tammikuuta 1944. Helmikuun 6. ja 7. päivän välisenä yönä oli Helsingin ensimmäinen suurpommitus. Sen johdosta luokat komesta viiteen lopettivat koulunkäyntinsä 10. päivänä. Jäljelle jäi siis vain kuudes luokka, koska muut luokluokat oli siirretty Koelyseoon. Saman kuun 16. ja 17. päivien välisenä yönä tapahtui toinen pommitus. Seuraavana päivänä myös kuudes luokka lopetti koulunkäyntinsä. Helmikuun 19. päivänä valtioneuvosto päättikin, että kaikkien Helsingin koulujen tuli lopettaa toistaiseksi työskentelynsä. Oppilaita kehoitettiin poistumaan kaupungista ja maaseudun koulut velvoitettiin ottamaan heidät vastaan.

Helsingin toisen suomalaisen lyseon oppilaista 33 oli oppilaina eri puolilla maata toimivissa kouluissa. Heillä oli tiettyjä vaikeuksia, koska heidän omassa koulussaan opiskelemaansa kurssit eivät yleensä sopineet vieraiden koulujen kursseihin. Suurin osa oppilaista jäi kuitenkin Helsinkiin. Heitä kehoitettiin harjoittamaan itseopiskelua. Lisäksi Kouluhallitus järjesti sanomalehti- ja kirjeopiskelukurssin, johon osallistui 46 oppilasta. Opettajien järjestämät tutkinnot osoittivat, että tulokset jäivät heikohkoiksi. Vaikka vaatimuksia helpotettiin merkittävästi, jäi luokalle keväällä 118 oppilasta eli kokonaismäärästä 57 prosenttia.

Talvella 1944, jolloin rintamalla oli hiljaista, asepalvelusta suorittavilla koululaisilla ja opiskelijoilla oli mahdollisuus saada opintolomaa. Toisessa lyseossa järjestettiin omille sotapalveluksissa oleville oppilaille 8.2.–8.3.1944 kurssi, johon osallistui 12 seitsemännen ja kahdeksannen luokan oppilasta. Koulun omat opettajat antoivat heille opetusta

- suomen kielessä
- historiassa

- matematiikassa
- maantieteessä
- biologiassa
- saksan kielessä.

Ylioppilaskirjoituksia ei Toisessa lyseossa keväällä 1944 järjestetty, koska kaikki kokelaat olivat sodassa.

Lukuvuonna 1944–1945 koulua käytiin vielä sota-ajan varjossa, vaikka itse sota päättyikin jo syksyllä. Lukuvuosi saattoi alkaa vasta 1. marraskuuta 1944. Koulu pääsi siis tällöin omaan rakennukseensa. Asepalveluksessa oli kuitenkin edelleen 20 oppilasta: kuudennelta luokalta 2, seitsemänneltä luokalta 10 ja kahdeksannelta luokalta 8. Lisäksi kouluhallitus määräsi, että muut seitsemänsien ja kahdeksansien luokkien oppilaat, yhteensä 18, oli siirrettävä Helsingin Koe-lyseoon. Varsinaisia ylioppilaskirjoituksia ei koulussa keväällä 1945 järjestetty, koska kahdeksannen luokan oppilaat opiskelivat *“sotatilan aikana asepalvelukseen astuneiden henkilöiden oppikouluopintojen järjestämisestä 13. päivänä elokuuta 1943 annetun asetuksen mukaisesti”*. Sotilasylioppilaskirjoitukset järjestettiin marraskuussa 1944 ja maaliskuussa 1945. Niihin osallistui oman koulun oppilaista 7, joista hyväksyttiin 6.

Yhteiskunnan muuttuminen vaati myös oppikouluilta opetuksen tavoitteiden ja oppisisällön muutoksia. Niinpä vuonna 1948 muutettiin oppikoulujen, myös lukion, valtakunnallista opetussuunnitelmaa.

Koulu on tahtonut entisten oppilaiden taloudellisesti tukemana muistaa ja kunnioittaa niitä oppilaita, jotka sotien aikana antoivat henkensä isänmaan puolesta. Siinä tarkoituksessa on koulun seinälle kiinnitetty muistotaulut. Talvisodassa kaatuneiden taulu paljastettiin 14. toukokuuta 1941. Koulun muuton yhteydessä taulu jouduttiin irtottamaan seinästä. Uuteen koulutaloon se kiinnitettiin yhdessä jatkosodassa kaatuneiden muistotaulujen kanssa koulun 30-vuotisjuhlan yhteydessä vuonna 1955.

Vastaavanlaisia keskeytyksiä ja poikkeusjärjestelyjä tapahtui kaikissa Helsingin kouluissa niin muissa oppikouluissa kuin kansa-, jatko- ja erityiskouluissakin.

Sodanjälkeinen kehitys Suomessa ja pääkaupungin kouluissa

VIIME SOTIEN jälkeen Suomen ammattirakenne muuttui nopeasti ja voimakkaasti. Sitä osoittaa seuraava taulukko.

Vuosi- luku	Maa- ja met- sätalous	Teollisuus, kaivos- ja rakennustoiminta	Palvelukset ym.
1950	46	27	27
1960	35	31	34
1970	20	34	46

Kuten taulukosta näkyy, maa- ja metsätaloudesta toimeentulonsa saaneiden määrä väheni 1950–1970 välisenä aikana 46 prosentista 20 prosenttiin ja palvelusammateista toimensa saaneiden määrä kasvoi 27 prosentista 46 prosenttiin. Tällainen kehitys alkutuotantovaltaisesta yhteiskunnasta palveluvaltaiseksi vaati myös koululaitoksen suurta uudistusta. (Iisalo 1988, 242–243) Helsingin kaupungin asukkaiden ammatit olivat lisäksi tavallista selvemmin teollisuus- ja palveluammattivoittoisia. Monellekaan maa- ja metsätalouden harjoittajalle ei kaupungin alueelta löytynyt riittävästi maata ja teollisuus keskittyi yhä voimakkaammin pääkaupunkiin puhumattakaan palveluammateista, joita täällä oli reilusti muita kuntia enemmän myös prosentuaalisesti. Tämä asiain tila vaikutti myös koululaitoksen kehittymiseen. Erityisesti oppi-, ammatti- ja erikoiskouluja perustettiin Helsinkiin ja jatkokoulutkin kehittyivät täällä omalla tavallaan.

Maan kouluikäisistä oli kansakoulun käyneitä vuonna 1950 vielä 77 prosenttia, mutta vuonna 1965 enää 60 prosenttia. Ensiksi pyrittiin lisäämään kansakoulun jatko-opetusta ja kehitettiin kansalaiskoulu uudeksi koulumuodoksi. Oppikouluihin meni yhä suuremmat määrät oppilaita eikä oppikoulua ollut luotu kaikkien kouluksi vaan korkeampien ammattien pohjakouluksi. Sitäkin oli siis muutettava. Sama tuli pian koskemaan ammatillisiakin oppilaitoksia. (Iisalo 1988, 242–250)

Yksi Helsingin kymmenistä sodan jälkeen rakennetuista moderneista koulurakennuksista, Nurkkatien ala-aste Puistolon kaupunginosassa

Ajatusta uudesta yhtenäiskoulusta ryhdyttiin pohtimaan jo 1950-luvulla. Varsinkin oppikoulupiireissä se kohtasi vastustusta, mutta vähitellen se sai kannatusta yhä laajemmissa piireissä. Alettiin valmistella uutta lakia peruskoulusta. Myöhemmin seurasivat lukion ja keskiasteen uudistus.

Useita komiteoita perustettiin 1960-luvulla pohtimaan yhtenäiskouluun siirtymistä ja valmistelemaan tarvittavia lakeja ja asetuksia. Kun yhtenäiskoulu-termiä oli moitittu vuosikaudet, valtion viranomaiset päättivät muuttaa uuden koulujärjestelmän nimeksi peruskoulu. Laki koulujärjestelmän perusteista annettiin 26.7.1968/467 ja peruskouluasetus 26.6.1970/443 Näitten säädösten mukaan valtioneuvosto päätti 23.3.1972, että siirtyminen uuteen koulujärjestelmään alkoi Lapin läänissä ja eräissä eteläisemmissä kokeilukunnissa elokuussa 1972 ja viimeiset kunnat eli Helsinki naapurikuntineen siirtyi peruskoulusysteemiin elokuun alussa 1977. (Hinkkanen 1976, VII, 135, 182–185)

Asetus 28.3.1969 aiheutti lukion opetussisältöjen uudistamista. Keski-koulun muuttuessa uuden peruskoulun yläasteeksi lukio jäi hallin-

nollisesti ja pedagogisesti irralliseksi, mutta nyt pyrittiin syventämään lukiolaisten ainevalintoja perustamalla kielilinjan ja maattaisen linjan lisäksi reaalilinja, jolla olisi mahdollisuus keskittyä yhteiskunnallisiin ja luonnontieteellisiin aineisiin liian vaativan kieliohjelman tai pitkän matematiikan häiritsemättä näitä valintoja. (Kiuasmaa 1982, 464–465)

Helsingin kaupunki perusti 1970-luvun alussa ensin niin sanotun epävirallisen koulusuunnittelukomitean, mutta kun laki määräsi jokaiseen kuntaan perustettavaksi koulusuunnittelutoimikunnan, niin pääkaupunki perusti vuonna 1973 sellaisen. Tämä hyväksyi Helsingin koulusuunnittelutoimiston laatiman pääkaupungin koulusuunnitelman, jota sittemmin muutettiin jonkin verran kaupunginhallituksessa ja valtuustossa. Hyväksytyyn koulusuunnitelmaan mukaan Helsingissä sijaitsevista kansakouluista muodostettiin peruskoulun alasteet ja kansalaiskouluista sekä kunnan haltuun tulleista keskikouluista yläasteet. Yli kymmenen yksityistä koulua muuttui niin sanotuiksi korvaaviksi kouluiksi, muut yksityiset sekä kaikki valtion oppikoulut luovuttautuivat kunnan kouluiksi. Lukioista tuli joko kunnan lukioita tai yksityisiä lukioita. Lisäksi Helsingissä oli puolen tusinan verran vieraskielisiä kouluja sekä Juutalainen koulu ja Steinerkoulu, jotka muuttuivat niin sanotuiksi vastaaviksi kouluiksi. (Kauranne 1988, 54–75)

Peruskoulua varten oli Kouluhallitus hyväksynyt valtakunnallisen opetussuunnitelman, jota kutsuttiin lyhyesti nimellä POPS-70. Valtion kouluviranomaiset valvoivat ylen tarkasti, että myös Helsinki noudatti tätä suunnitelmaa. Helsinki, jossa oli ollut erikoiskouluja jo vanhan järjestelmän aikana, halusi säilyttää myös uudessa järjestelmässä runsaasti valinnan varaa eri tavoin lahjakkaille oppilaille. Siksi kaupunki halusi säilyttää vastaavat koulut, eräät yksityiset erikoiskoulut, kehittää niin sanottuja painotettuja luokkia sekä ala- että yläasteella ja varsinkin lukiossa, jossa kaikkein voimakkaimmin painotuneita kouluja nimitettiin erikoislukioiksi. (Kauranne 1988a, 10–15)

Vieraiden kielten opetus tehostui voimakkaasti, kun kouluihin ryhdyttiin rakentamaan kielilaboratorioita. Tässä eräs ensimmäisiä laboratorioita. Siihen on tutustumassa kouluhallituksen virkamiehiä ja kaupungin johtoa

Peruskoulun opetussuunnitelmasta poikkeavat opetusjärjestelyt piti peruskoulun ensimmäisinä vuosina hyväksyttää valtion kouluviranomaisilla. Kun Helsinki halusi hyväksyttää eräisiin ala-asteen kouluihin musiikkiluokkia, kuvaamataidon luokkia ja liikunnan erikoisluokkia, sai kaupunki taistella neljä vuotta, ennen kuin kouluhallitus hyväksyi nämä myöhemmin suorastaan välttämättömiksi katsotut painotteiset luokat, joista lukuisat oppilaat ja heidän vanhempansa pitivät. (Kauranne 1988a, 9) Vastaavasti piti taistella korvaavien koulujen ja yksityisten lukioiden puolesta, jotta nämä olisivat voineet vapaasti suorittaa valintansa alkuperäisten koulusäädösten lupamalla tavalla. (Peruskouluasetus 443/26.6.70, 14 §; Kauranne 1988b, 11–20, 72–77)

Ennen kuin koko valtakunnassa koulupolitiikka muuttui suosimaan oppilaiden valinnaisuutta ja koulujen omaleimaisuutta ja painotteisuutta, näytti Helsinki mallia perustamalla useita erikoislukioita. Pääkaupunki perusti vuonna 1978 musiikkikasvatukseen erikoistuneen Sibeliuslukion, vuonna 1979 Kallion ilmaisutaitolukion ja Torkkelin kuvataidelukion sekä vuonna 1980 Mäkelänrinteen liikuntalukion. Lisäksi Ressun ja Mäkelänrinteen sekä Vuosaaren lukiot

kokeilivat luokatonta opetusta ja Alppilan sekä Yhtenäiskoulun lukiot niin sanotun tiedollisen kasvatuksen formaalisia tavoitteita painottavaa opetusta. Myös tietotekniikka pyrki nopeasti helsinkiläisiin lukioihin. Kokeilijoina toimivat muun muassa Myllypuron, Vuosaaren ja Herttoniemen lukiot. Tietotekniikka levisi sittemmin nopeasti sekä yläasteelle että ala-asteellekin. Kun mainitaan vielä Meilahden biologispainotteinen lukio ja kielipainotteiset SYK, Käpylän yläaste ja lukio sekä Itäkeskuksen ala-asteelta lukioon ulottuva kielipainotteinen opetussuunnitelma, on pääkaupungin peruskoulun alkuvuosien painottunut opetus tullut pääpiirteittäin kerrotuksi. (Kauranne 1988b, 83–90)

Erityisopetuksen kehitys pääkaupungissa

Mukautettu opetus

Vanhin kunnallisen erityisopetuksen muoto on *apukoulu*, jonka nimi on myöhemmin muutettu mukautetuksi opetuksiksi. Aivan 1900-luvun alussa perustettiin muun muassa Helsinkiin apukoulu henkisesä kehityksessä viivästyneiden lasten oppilaitokseksi. Kun ei Suomessa siihen aikaan eikä pitkään sen jälkeenkään ollut muita erityisluokkia, sijoitettiin älyllisesti jälkeen jääneiden joukkoon muillakin tavoin poikkeavia lapsia. Tällainen sekaopetus on myöhemmin jouduttu eriyttämään monenlaisiksi erityisluokiksi.

Aina 1950-luvulle asti Helsinki sai vapaasti muotoilla apukoulujensa opetusta, mutta sen jälkeen kouluhallitus on pyrkinyt ohjailemaan erityisopetusta. Sen ohjeiden mukaan Helsingissä on laadittu apukoulun opetussuunnitelmia. Vuonna 1968 uudistetussa Helsingin kaupungin suomenkielisen apukoulun opetussuunnitelmassa todetaan muun muassa seuraavaa: "Apukoulussa pyritään antamaan kehityksessään viivästyneelle oppilaalle hänen kehitystasoaan vastaava peruskasvatus ja -koulutus. Tässä kasvatustehtävässä kiinnitetään erikoista huomiota oppilaan sosiaaliseen sopeuttamiseen, käyttäytymisnormeihin sekä ammatinvalinnan ja toimeentulon kannalta välttämättömiin käytännöllisiin ja teoreettisiin tietoihin ja taitoihin. Apukoulun erikoinen oppilasaines vaatii tehostettuja opetusmenetelmiä. Opetettava asia on esitettävä erittäin havainnollisesti, sopivan pieninä annoksina ja siten,

että se on vastaanotettavissa mahdollisimman monen aistitoiminnan välityksellä.” (Apukoulun opetussuunnitelma 1968, 3)

Apukoulun oppilaille on vuosien saatossa laadittu omia, normaalia helppotajuisempia oppikirjoja ja kehitelty opetusvälineitä nimenomaan tällaisia oppilaita varten. Apuluokkien määrä kasvoi tasaisesti Helsingin väkiluvun kasvaessa. Kansakoulujärjestelmän lopulla apuluokkia oli yhteensä 34 luokkaa, jotka toimivat yleensä tiettyjen tavallisten koulujen yhteydessä, mutta joukossa oli kaksi puhdasta apukouluakin. Koulukuraattoreista neljä erikoistui apukoululaisten huoltajiksi. Heillä oli toimisto Kallion kansakoulussa ja he olivat siellä vanhempien ja opettajien tavattavissa kukin kaksi tuntia viikossa. Lisäksi kaikille kahdeksansien apuluokkien oppilaiden vanhemmille järjestettiin tilaisuus neuvotella ammatinvalinnan ohjaajan ja kuraattorin kanssa oppilaan jatkokoulutuksesta tai työelämään sijoittumisesta. (Opetuslaitokset 1977, 39–40)

Apukouluissa ja normaaliopetuksessa olevien apuluokkien yhteismäärä kasvoi kansakoulusysteemin aikana Helsingissä vuoteen 1976 mennessä 34 luokkaan. (Helsingin kaupungin suomenkielisten kansakoulujen vuosikeromukset 1976, 25)

Vaikealuonteisten oppilaiden opetus

Ensimmäiset kaksi *tarkkailuluokkaa* tunne-elämältään häilyville, vaikealuonteisille oppilaille perustettiin Helsinkiin vuonna 1939. Toinen oli poikia ja toinen tyttöjä varten. Sodan viivyttivät useampien luokkien perustamisen ja erityisopettajien valmistusta, mutta 1950-luvulta alkaen tarkkailuluokkia on perustettu pääkaupunkiin runsaasti. Tarkkailuluokille on siirretty enimmäkseen kovaluonteisia oppilaita, mutta Helsingissä on myös aroille luonnevikaisille järjestetty omia erityisluokkia. Oli siis kahdenlaisia tarkkailuluokkia. Helsingin lastensuojelutoimen alaisuudessa toimineet tarkkailukoulut siirrettiin vuonna 1975 kansakoululaitoksen yhteyteen.

Tarkkailuluokkien määrä kasvoi nopeasti 1950-luvulta alkaen niin, että niiden määrä oli vuonna 1974 yhteensä 45 luokkaa. Niistä 14 luokkaa oli niin sanottuja neuroottisten opetusryhmiä, kaksi luokkaa

lukemis- ja kirjoitushäiriöisille tarkkailuluokkalaisille ja loput 29 luokkaa niin sanotuille vaikealuonteisille oppilaille. Tarkkailuluokkien nimi muutettiin 1980-luvulla sosiaalisesti sopeutumattomien luokiksi.

Helsingin erityiskouluissa ja tavallisissa kansakouluissa oli vuonna 1974 juuri ennen peruskoulua yhteensä 55 tällaista luokkaa. Tarkkailuopetuksen uudeksi nimitykseksi 1980-luvulla vahvistettiin kouluissa sopeutumattomien lasten opetus.

Aivovaurioisten opetus

Aivovaurioisille, vajaaliikkeisille oppilaille on Helsingissä järjestetty omaa erityisopetusta vuodesta 1955 alkaen. Näillä cp-luokilla pyritään tietyin helpotuksin seuraamaan normaalia samanikäisten oppilaiden opetusohjelmaa. Erikoistelineiden ja opetusvälineiden sekä lääkintävoimistelijoiden avulla pyritään auttamaan cp-vammaisten koulunkäyntiä erityisesti pääkaupungissa. Lisäksi Helsingissä on lapsi-invalidisäätiön hallinnoima vaikeasti cp-vammaisten erityiskoulu Ruskeasuolla. Aivovauriolasten luokkia oli vuonna 1974 neljä kappaletta ja ne oli keskitetty kaikki Taivallahden koululle. Erityistä painoa pantiin kerhotoöhön ja uinnin opetukseen. Lisäksi kaksi puheterapeuttia kuntoutti lasten puhekykyä joka viikko. (Opetuslaitokset 1974, 40–41.) Afaatikoille (vaikeasti lukemishäiriöisille) saatiin 1960-luvulla erityisluokka Helsingin kuulovammaisten koulun yhteyteen, kun tämä koulu muodostettiin kuurojen koulun ja kansakoulujen kuulonhuoltoluokista.

Luokaton eli klinikkamuotoinen erityisopetus

Erityisopetuksen piiriin lasketaan myös puhevikojen korjaus, joka tapahtuu niin sanotun normaaliopetuksen rinnalla. Kiertävät erityisopettajat järjestävät pienille oppilasryhmille, 1–5 oppilasta kerrallaan, heidän tarvitsemaansa lisäopetusta puheen, lukemisen ja kirjoittamisen alueilla. Näitä opettajia Helsinki sai ensimmäisen puhevikaisten lasten opettajan vuonna 1943, vaikeivät koululait tällaista vaatineet. Myöhemmin näitä opettajia on kutsuttu myös logopedeksi. Kun puhehäiriöitä esiintyy 15–20 prosentilla oppilaista lisättiin

Pienin opetusryhmä erityisopetuksessa voi olla yksi oppilas, jollaisia on lukiopetuksessa ja puheen korjaustunneilla. Kuva otettu koulujen äänihäiriöpoliklinikalla vuonna 1978

puheopettajien määrää hiljalleen pääkaupungin koulubudjetin niin salliessa. Vuonna 1967 perustettiin Helsingin kansakoulujen puhe- ja äänihäiriöiden poliklinikka, jonka johtoon valittiin foniatriilääkäri ja vuonna 1973 työntekijöinä oli jo kahdeksan puheterapeuttia. (Somerkivi 1977, 164–166) Peruskoulun ensimmäisinä lukuvuosina puheopettajia valittiin lisää ja heidän määränsä oli syksyllä 1980 Helsingin peruskouluissa 15 opettajaa. (Helsingin kaupungin koulu- laitoksen vuosikertomukset 1980, 19)

Myös toinen klinikkamuotoisen erityisopetuksen laji, luku- ja kirjoitusvaikeuksien korjaaminen, pantiin Helsingin kouluissa alulle 1940-luvulla. Aluksi vuonna 1948 puhuttiin sanasokeudesta, joka sittemmin todettiin ainoastaan yhdeksi lukuhäiriön lajiksi. Suurin piirtein samanaikaisesti puheopettajien määrän kasvun kanssa laajeni myös lukemis- ja kirjoittamishäiriöiden korjaajien (lukiopettajien) määrä. Jo 1949 perustettiin kansakouluihin luku- ja kirjoitusklinikka, mutta myöhemmin siirryttiin kouluilla kiertäviin lukiopettajiin. Erytisopetusta katsottiin tarvitsevan noin 6–15 prosenttia oppilaista. (Somerkivi 1977, 166–168.) Vuoteen 1974 mennessä lukiopetusta annettiin lähes kaikissa Helsingin kansakouluissa. Opettajina oli neljä päätoimista ja 47 sivutoimista luokanopettajaa. (Opetuslaitokset

1977, 42–43.) Peruskoulusysteemin aikana lukiopetusta keskitettiin enemmän päätoimisille erityisopettajille niin, että vuonna 1980 niitä oli 19 henkilöä ja tätä opetusta antaneita luokanopettajia 36 henkilöä. (Helsingin kaupungin koululaitoksen vuosikertomukset 1980, 17)

Sairaiden tai muulla tavoin poikkeavien lasten opetus

Pitkäaikaisesti sairaalassa oleville oppilaille on Helsingissä 1960-luvulta alkaen järjestetty niin sanottua vieriopetusta, joka tarkoittaa, että erityisopettaja vierailee sairaalassa joko vaikeasti sairaan vuoteen vieressä antamassa opetusta ja kuulustelemassa taikka kokoaa pienen ryhmän sairaalassa olevia oppilaita sopivaan tilaan ryhmäopetuksen antamista varten. Esimerkiksi vuonna 1974 sairaalaopettajat opettivat hoitolaitoksissa 28 koululaista. (Opetuslaitokset 1977, 43)

Erityisopetusta varten palkattiin muutamia vuosia ennen peruskoulujärjestelmään siirtymistä oma opetuksen ohjaaja. Hän seurasi opetusta erityisluokilla, neuvotteli poikkeavista oppilaista opettajien, kasvatusneuvolan, lastensuojeluviraston, lasten sairaaloiden ja lasten vanhempien kanssa. Koululautakunnan käsittelyä varten hän valmisti asiat opetusosaston esiteltäviksi asioiksi erityisopetuksen osalta. (Opetuslaitokset 1977, 32)

Erityisopetuksen tavoitteet suunnittelukaudella 1986–1990 kirjattiin seuraavanlaisiksi. “Erityisopetuksen avulla lisätään oppilaiden mahdollisuuksia selviytyä koulunkäynnistä sekä tuetaan oppilaan persoonallisuuden suotuisaa kehitystä. Painopistealueita ovat muun muassa erityisopetuksen menetelmien jatkuva kehittäminen ja pätevien opettajien hankkiminen. (Koulutoimen kehittämissuunnitelma 1985, 33–36) Vastaavat painopistealueet koskivat myös ruotsinkielistä erityisopetusta.

Helsinkiin toi 1990-luku yhä enemmän siirtolaisia, erityisesti pakolaisia, kaukaisista maista. Vuonna 1991 Helsingin kouluille laadittiin opetussuunnitelma pakolaisopetuksen alkuvaiheen ryhmäopetusta varten. Maunulan ala-asteella järjestettiin keväällä opetusta turvapaikan hakijoiden lapsille omana ryhmänään. Syksyllä taas järjestettiin

heidän vanhemmilleen opetusta Ala-Malmin ala-asteella. (Helsingin kaupungin koululaitoksen vuosikertomukset 1991, 8)

Kuten edellisistä pääjaksoista voidaan todeta Helsingin kuten koko Suomen koululaitos pyrkii seuraamaan tiiviisti aikaansa. Nimenomaan Helsingissä asukasmäärän kasvaessa pantiin uusien koulurakennusten aikaansaamiseen pääpaino. Itsenäisyyden alkuvuosina uusittiin vanhentunut koululainsäädäntö ja määriteltiin oppivelvollisuus kaikkia suomalaisia koskevaksi. Rauhan vuosina alettiin kehittää opetuksen sisältöä ja menetelmiä, sota-aikana jouduttiin koulutointa supistamaan, sillä osa oppilaista joutui rintama-, osa kotirintamatehtäviin.

Helsingin nopean kasvun aikana viime sotien jälkeen jouduttiin varoja kohdistamaan aluksi uusiin koulurakennuksiin, mutta myös opetusvälineitä, oppikirjoja ja koulukalusteita parannettiin niin, että oppilaiden vuosihinta nousi jo ennen peruskoulua moninkertaiseksi. Helsingissä on myöhemminkin sijoitettu koulutukseen oppilasta ja opiskelijaa kohti enemmän kuin muissa Suomen kunnissa.

Viime vuosina on peruskouluissa kehitetty voimakkaasti tietokoneiden käyttöä niin opetuksessa kuin hallinnossakin, jossa suhteessa

**GENERAL
EDUCATION**

IN THE

CITY OF HELSINKI

Helsingin koulujen kansainvälistymisestä todistaa tämäkin julkaisu, jossa englannin kielellä selostetaan pääkaupungin koululaitos pähkinänkuoressa kymmenien värikuvien kera

Helsingin opetustoimi on edellä pääkaupungin muita hallintokuntia ja edellä muita maamme kuntia. Ulkomaalaisten määrän lisääntyes-
sä pääkaupungissa 1900-luvun lopulla vieraitten kielten määrä on moninkertaistunut pääkaupungin koululaitoksessa niin, että valmis-
tavaa opetusta vieraskielisille annetaan eri kouluissa yhteensä yli 50
kielellä. Kansainvälinen kasvatustieteiden ja yhteydet ulkomaisiin koulu-
ihin ovat vahvistuneet viime vuosina voimakkaasti niin, että jokaisella
kaupungin koululla on useita kummikouluja ei ainoastaan Euroopas-
sa vaan muissakin maanosissa.

Pääkaupungin erityisopetus on laajentunut ja monipuolistunut koko
itsenäisyyden ajan. Uusia erityisluokkia, varsinkin sopeutumatto-
mien luokkia on viime vuosikymmenen lopulla perustettu todella run-
saasti. Oppilashuoltoa on jouduttu kehittämään monella tavalla, kun
ongelmalapsia on prosentuaalisestikin aikaisempaa enemmän pää-
kaupungin kouluissa. Heitä varten on lisätty kuraattoreita, psykolo-
geja ja monenlaisia tutkimuksia suoritetaan joka vuosi. Samalla on
kehittynyt useita satoja käsittävä luokka-avustajien uusi työntekijä-
ryhmä. Yhteistyötä sosiaali- ja terveystieteiden kanssa on voi-
makkaasti lisätty ja koulujen sisäiseksi sekä naapurikoulujen yhteis-
elimiksi on perustettu erilaisia erityisopetuksen ja oppilashuollon
neuvotteluryhmiä.

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että pääkaupunki on olosuhteiden
pakosta mutta myös edistysmielisyyden johdosta näyttänyt esimerk-
kiä koulutoimen kehittämisessä muille maamme kunnille koko itse-
näisyytemme ajan.

Lähteet

Anttila, Aarne. 1956. Oppikoulut – kansakoulut. Artikkelipari teoksessa
Helsingin kaupungin historia. Ajanjakso 1875–1918. IV osa, jälkim-
mäinen nide. Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino Helsinki.
513–540.

Apukoulun opetussuunnitelma 1968.

Bergman, Roger. 1982. Lärkan från Ramsay till Runeberg. Artikkelit mat-
rikkeliteoksessa Nya Svenska Läroverket – Gymnasie Lärkan hundra år

1882–1992. Frenckellska Tryckeri Ab Helsingfors. ISBN 951–99410–1–0. 5–80, 571.

Halila, Aimo. 1981. Kaupunkien kunnallinen kulttuuripolitiikka. Artikkelikokoomateoksessa Suomen kaupunkilaitoksen historia 2. ISBN 951–759–227–2. Kunnallispaino Oy Vantaa. 377–410, 429.

Halila, Aimo. 1984. Kaupunkien kunnallinen kulttuuripolitiikka. Artikkelikokoomateoksessa Suomen kaupunkilaitoksen historia 3. ISBN 951–759–272–8. Kunnallispaino Oy Vantaa. 463–508, 604.

Havu, I. 1964. Oppikoulut – kansakoulut. Artikkelipari teoksessa Helsingin kaupungin historia. Ajanjakso 1918–1945. V osa, toinen nide. Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino Oy Helsinki. 197–236.

Helsingin kansakoulujen ohjesääntö 1893. Ruotsinkielinen laitos koulutoimen Ylihallituksen hyväksymä lokakuun 4 päivänä 1892. Helsinki. 14.

Helsingin kaupungin kansakoulujen ohjesääntö. Kaupunginvaltuuston hyväksymä helmikuun 8 päivänä 1928. Kouluhallituksen vahvistama maaliskuun 31 päivänä 1928. Helsinki Frenckellin kirjapaino Osakeyhtiö. 6.

Helsingin kaupungin kansakoulujen terveydenhoito-ohjesääntö. Kaupunginvaltuuston hyväksymä syyskuun 22 päivänä 1926. 4.

Helsingin kaupungin suomenkielisten kansakoulujen vuosikertomukset 1976.

Helsingin kaupungin suomenkielisten koululaitoksen vuosikertomukset 1977–1991.

Helsingin kaupungin opetustoimen toimintakertomukset.

Helsingin kaupungin suomenkielisten kansakoulujen jatkoloukkien opetus suunnitelmat. Hyväksytyt 23 päivänä toukokuuta 1929. 32.

Helsingin kaupunginvaltuuston valiokunnan mietintö koskeva kaupungin kansakoulujen jatkoloukkien uudestijärjestelyä 1919. Sanomalehti ja Kirjapaino Osakeyhtiö.. 23.

Hinkkanen, A. 1976. Peruskoulun lainsäädäntö. Toinen uudistettu painos. ISBN 951–0–06808–X. WSOY Porvoo. 652.

Iisalo, Taimo. 1988. Kouluopetuksen vaiheita: keskiajan katedraalikoulusta nykyisiin kouluihin. Otava. Helsinki. ISBN 951–1–09910–8.

Kauranne, Jouko. 1980. Poikkeuksellisten lasten erityisopetuksen kehityksestä Suomen ja erityisesti Helsingin koululaitoksessa. Artikkelikokoomateoksessa Suomen kaupunkilaitoksen historia 2. ISBN 951–759–227–2. Kunnallispaino Oy Vantaa. 377–410, 429.

- 80:n kongressijulkaisussa. ISBN 951-99337-6-x. Kirjapaino E. Kuro-
nen Helsinki. 175-182, 429.
- Kauranne, Jouko. 1988a. Helsingin koululaitoksen pedagogisesta kehityk-
sestä peruskoulun alkuvuosina. Artikkelit Suomen Kouluhistoriallisen
Seuran vuosikirjassa XXVI. Yliopistopaino. Helsinki. 7-29.
- Kauranne, Jouko. 1988b. Pääkaupungin koulusodat 1970- ja 1980-luvuilla.
ISBN 952-90001-54. Uudenmaan kirjapaino Oy, Vantaa. 159.
- Kauranne, Jouko. 1995. Vuosisata kesävirkestystä. Helsingin kansa- ja pe-
ruskoululaisten kesäsiirtola- ja kasvitarhatoiminnan historia. ISBN
951-772-573-6. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja
A1:1995. 117.
- Kauranne, Jouko. 2003. Neljännesvuosisata Helsingin opetustoimen kehi-
tystä. Pääkaupungin koululaitos peruskoulun alkamisesta 2000-luvulle.
Yliopistopaino Helsinki. ISBN 951-718-812-9. 592.
- Kiuasmaa, Kyösti. 1982. Oppikoulu 1880-1980. Oppikoulu ja sen opettajat
koulujärjestyksestä peruskouluun. ISBN 951-9152-35-0. Kirjapaino
Osakeyhtiö Kaleva Oulu. 666.
- Koulutoimen kehittämisohjelma 1986-1990. Tavoitteet, toimintasuunnitel-
ma, rakennusohjelma Helsingin koululautakunnassa 29.4.1985. Helsingin
kouluviraston julkaisuja nro 2/85. 92 + liitteet.
- Koulutus Helsingissä. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tilastoja 1990:6.
67.
- Kuujo, E. O. 1951. Katsaus koulun vaiheisiin 1891-1951. Artikkelit matrik-
keliteoksessa Helsingin Lyseo 'Ressu' 1891-1951. Oy Tilgmannin Ab
Kirjapaino, Helsinki. 9-80, 457.
- Laki koulujärjestelmän perusteista 26.7.1968/467.
- Lappalainen, Antti. 1985. Helsingin opettajayhdistyksen historia. Helsingin
opettajayhdistys.
- Opetuslaitokset 1974. 1977. Helsingin kaupungin tilasto VI:42. Hgin kaup.
tilastotoimiston julkaisema. Helsinki. ISBN 951-771-043-7. 204 +
liitteet.
- Opetusohjelma Helsingin kaupungin suomenkielisten kansakoulujen jatko-
luokille. Johtokunnan ja tarkastajan vahvistama 5 päivänä kesäkuuta
1917. 32.

- Opetussuunnitelma apukoulua varten Helsingin kaupungin suomenkielisis-
sä kansakouluissa. Johtokunnan ja tarkastajan vahvistama 5 päivänä
kesäkuuta 1917. 7.
- Oppiva Helsinki 2001. Tilastoja. Helsingin kaupungin tietokeskus 2001:21.
215.
- Palonen, Jouko. 1986. "Tossu" 60 vuotta 1925–85. Artikkelit juhlakirjassa
Helsingin toinen lyseo. Torkkelin lukio. "Tossu". ISBN 951-99728-
0-3. Länsi-Savo Oy, Mikkeli. 109
- Peruskouluasetus 443/26.6.1970.
- Pesonen, M. 1909. Jatkoloukkien työsuunnitelma Helsingin kaupungin suo-
menkielisisä kansakouluissa. Helsinki. 1.
- Ruuth, Martti. 1950. Koulut. Artikkelit Helsingin kaupungin historia -teok-
sessa. Ajanjakso 1809–1875. III osa, jälkimmäinen nide. 449–470.
- Somerkivi, Urho. 1977. Helsingin kansakoulun historia. ISBN 951-771-
042-9. Helsinki. Suomalaisen kirjallisuuden kirjapaino Oy. 485.
- Toivonen, Esko. 1988. Koululait -88. ISBN 951-0-15255-2. WSOY Juva.
314.
- Tuntijakosuunnitelma ja oppimäärät ylemmässä kansakoulussa. 1909. Kan-
sakoulunjohtokunnan hyväksymä 2 päivänä elokuuta 1909. 36.

KJ 8/3 98 (2). KA 24/5 98 (1).

259

ja voimassa pitää seurakunnan kappalaisvirkatalon lähis-
tössä; — — — —

että Tuomiokapitulin tulee, ennenkuin väliaikainen saar-
naaja määrätään, antaa Koulutoimen Ylihallitukselle tilai-
suutta lausua mielensä mainitun saarnaajan sopivaisuudesta
kansakoulunopettajatoimeen; — —

24 p. toukokuuta 1898 (1).

**Kesjarillisen Majesteetin Armollinen Asetus ylempien
kansakoulujen perustamisen edistämisestä Suomen maalais-
kunnissa.**

Me NIKOLAI Toinen, y. m., teemme tietäväksi: Suo-
menmaan Valtiosäätyjen alamaisestä esityksestä Me täten
Armossa säädämme niinkuin seuraa:

1 §. Kansansivistyksen edistämiseksi maalla on maalaiskunta velvollinen, kuten alempana säädetään, jakamaan alueensa kansakoulupiireihin sekä perustamaan ja voimassa pitämään niin monta ylempää kansakoulua, että jokainen kuntaan kuuluva, kouluikäinen lapsi voi, mikäli mahdollista omassa piirissään, ilman suurempia vaikeuksia päästä nauttimaan kansakouluopetusta äidinkielellään.

2 §. Piirijakoa koskevan asian valmistakoon erityinen valiokunta, johon kuntakokous on valinnut asianymmärtäviä ja paikkakunnan oloihin perehtyneitä henkilöitä.

Valiokunnan, joka on oikeutettu avuksensa kutsumaan asianomaisen kansakouluntarkastajan, tulee ehdottaa sekä piirien luku ja alue että myöskin paikka, mihin koulu kussakin piirissä on sijoitettava. Piirijakoa toimitettaessa on huomioon otettava kunnan maantieteelliset, asutus- ja kieliolot sekä myöskin kunnassa jo olevat koulut; kuitenkin ei saa, missä ei harva asutus vaadi poikkeusta, matka kodeista kouluun yleensä olla viittä kilometriä pitempi. Jos kunnassa asuu hajallaan väestö, jonka äidinkieli on toinen kuin enemmistön, on siitä erikseen muodostettava yksi tahi useampia kansakoulupiirejä, vasta mainittuun matkan pituusmäärään katsomatta.

Tarkastettuaan valiokunnan ehdotuksen tekee kuntakokous asiasta päätöksen, joka on alistettava kuvernöörin tar-

kastettavaksi; ja tulee kuvernöörin, hankittuansa asiasta asianomaisen kansakouluntarkastajan lausunnon, muuttamatta hyväksyä tahi hyljätä se päätös. Kuvernöörin toimenpiteestä saa asianomainen kunta tahi yksityinen kunnan jäsen tehdä valituksen Senaatin Talousosastoon.

3 §. Jos jossakin eri koulupiirissä ei ole ylempää kansakoulua ja jos kouluun pantavaksi ilmoitetaan vähintään kolmekymmentä piiristä kotoisin olevaa, kouluikäistä lasta, on kunta velvollinen viivyttämättä ryhtymään toimeen koulun perustamiseksi siihen piiriin. Jos jossakin piirissä jo on koulu, ja siitä piiristä kotoisin olevia kouluun otettavaksi ilmoitettuja lapsia yhdessä kouluun ennen otettujen oppilasten kanssa on yli viidenkymmenen, tulee kunnan pitää huolta siitä, että apulaisopettaja tahi -opettajatar otetaan ja sopiva opetushuoneisto hankitaan, taikka että se piiri jaetaan kahteen tahi useampaan piiriin, joilla kullakin tulee olla oma koulu.

4 §. Kaikki kuntaan perustetut ylemmät kansakoulut ovat kunnan yhteisen hallinnon alaiset; kuitenkin olkoon kunnalla valta myöntää piirille oikeus yhdessä tahi toisessa suhteessa itse hoitaa hallintoansa.

Jos tätä ennen muodostunut koulupiiri on kunnan yhteisestä hallinnosta rippumaton, jääköön asianlaita semmoiseksi, niin kauan kuin siitä ei ole kunnalle tahi piirille haittaa. Jos siitä syntyy haittaa tahi jos piirin katsotaan olevan hallinnon puolesta yhdistettävän kuntaan, niin on piiri, ellei ole laillista estettä, pantava kunnan yhteisen hallinnon alaiseksi, joko kokonansa tahi sikäli kuin asianhaarat vaativat.

Älköön yksityistä piiriä missään tapauksessa vapautettako kunnan tarkastuksesta ja valvonnasta.

5 §. Kolmen vuoden kuluessa siitä, kun tämä asetus on annettu, pitää kunnan 1 ja 2 §:ssä säädetystä piiri-jaosta tekemä päätös alistaa kuvernöörin tarkastettavaksi.

6 §. Kuvernöörin tulee katsoa että kunnat täyttävät tässä asetuksessa säädetty määräykset.

Jos niistä paikallisten tahi muiden olosuhteiden vuoksi katsotaan olevan yksityisissä tapauksissa poikettava, antakoon kunta siitä hakemuksen kuvernöörille, joka laittaa asian oman lausuntonsa kanssa Senaatin Talousosaston tutkittavaksi ja ratkaistavaksi.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Ohjesääntö
Koulutoimen Ylihallitukselle Suomessa.
(18 p. lokakuuta 1898)

Me NIKOLAI T o i n e n, y. m., teemme tiettäväksi:

Koulutoimen edistyvään kehitykseen nähden, erittäinkin kansan sivistyksen alalla, olemme Me, Suomen Senaattimme Talousosaston alamaisestä esityksestä, nähneet hyväksi, muuttamalla eräissä kohdin mitä Armollisessa asetuksessa 24 p:ltä Marraskuuta 1869 ja Armollisessa julistuksessa 12 p:ltä Elokuuta 1874 sekä myöhemmin, asiasta ilmestyneissä asetuksissa on säädetty koulutoimen Ylihallituksen kokoonpanosta ja asiain käsittelystä siinä, Armossa vahvistaa seuraavan ohjesäännön mainitulle Ylihallitukselle:

1 §. Koulutoimen Ylihallituksena, joka sijaitsee Helsingin kaupungissa ja pitää silmällä maan alkeisoppilaitoksia ja tyttökouluja sekä seminaareja, kansakouluja ja muita kansansivistystä tarkoittavia opetuslaitoksia kuin myös vialliskouluja, on koulutoimen ylitirehtööri, ylitirehtöörinapulainen, kolme ylitarkastajaa alkeisoppilaitoksia sekä yksi ylitarkastaja kansakouluja varten. Alkeisoppilaitosten ylitarkastajista edustaa yksi erittäin historiallisia, yksi kielitieteitä sekä yksi matemaattisia ja luonnon tieteitä. Sen lisäksi saattaa Senaatti, jos tarpeelliseksi nähdään, neuvottelevaksi jäseneksi määrätä epämääräiseksi ajaksi jonkun koulutoimeen perehtyneen miehen, mieluummin Yliopiston professoreista.

Ylihallituksessa pitää sen ohessa olla kaksi sihteerii, toinen alkeiskouluasioita ja toinen kansakoulutointa ynnä aistivialliskouluja varten, kaksi kansakouluntarkastajaa, yksi aistivialliskoulujen tarkastaja sekä yksi kamreeri, yksi aktuarius, yksi notarius ja yksi kanslian apulainen.

2 §. Ylitirehtöörin nimitämme Me Suomen Senaattimme alamaisestä esityksestä.

Kun ylitirehtöörin-apulaisen tahi ylitarkastajan virka on avoinna, tulee Ylihallituksen julkipanolla ja ilmoituksilla maan virallisissa sanomalehdissä kehottaa halullisia hakijoita kolmenkymmenen päivän kuluessa toimittamaan Ylihallitukseen virkahakemuksensa sitä seuraavine asianmukaisine an-sioluetteloineen, jotka hakemukset Ylihallituksen sitten tulee ynnä oman lausuntonsa kanssa asiasta, lähettää viran täyttämistä varten Senaattiin.

Ylihallituksen sihteerin, kamreerin ja kansakouluntarkastajat sekä aistivialliskoulujen tarkastajan nimittää Senaatti sittenkuin Ylihallitus, asian-

mukaisesti kuulutetun kolmenkymmenen päivän hakemusajan jälkeen, on tehnyt virkaehdotuksen ja sen Senaattiin lähettänyt.

Aktuariuksen ja notariuksen asettaa Ylihallitus kuulutetun kolmenkymmenen päivän hakemusajan jälkeen. Kanslian apulaisen ottaa Ylihallitus. Ylihallituksen vahtimestarin ottaa ja erottaa ylitirehtööri.

3 §. Ylitirehtöörin-apulaiseksi ja ylitarkastajiksi määrätään miehiä, jotka tarpeellisten tieteellisten opintojen ohella ovat maan oppilaitoksissa palvelemalla saavuttaneet kokemusta opetustoimessa. Ylitirehtöörin apulaisen tai kansakoulujen ylitarkastajan viran hakijalla tulee sen ohessa olla tarpeellinen taito ja kokemus kansakoulutoimessa. Sihteereiksi määrätään henkilöitä, jotka ovat suorittaneet oikeustutkinnon ja käytännöllisesti valmistuneet tuomarin virkaan.

Tullaksensa kysymykseen kansakouluntarkastajan virkaa täytettäessä pitää hakijan olla filosofian kandidaatti- ja kasvatustutkinnon suorittanut sekä kansakoulutoimeen hyvin perehtynyt.

Aistivalliskoulujen tarkastajan virkaan pääsemiseen vaaditaan suoritettu filosofian kandidaatti- tai jumaluusopin päästötutkinto, taikka myös julkaistuilla teoksilla näytetty tieteellinen sivistys, kasvatustutkinto sekä tarpeellinen kokemus koulusta ja opetuksesta yleensä ja aistivalliskoulusta erittäin.

Kamreeriksi nimittämiseen vaaditaan hakijalta suoritettu alempi hallintotutkinto.

Aktuariukseksi ja notariukseksi sekä kanslianapulaiseksi otetaan henkilöitä, jotka ovat näyttäneet omaavansa siihen toimeen tarpeellista tietoa ja kokemusta.

Kanslianapulaiseksi voidaan ottaa nainenkin.

4 §. Ylitirehtööri sekä Ylihallituksen virka- ja palvelusmiehet ovat velvolliset, ennenkuin astuvat toimiinsa, vannomaan, säädetyn virkavalan, ylitirehtööri Senaatin ja muut Ylihallituksen edessä.

5 §. Ylitirehtöörillä on arvo arvojärjestyksen viidennessä, ylitirehtöörin-apulaisella ja ylitarkastajilla kuudennessa, sihteereillä, tarkastajilla ja kamreerilla kahdeksannessa, aktuariuksella yhdennessätoista ja notariuksella kahdennessätoista; ja luetaan he, sekä omaan että leskiensä ja lastensa pensionioikeuteen nähden, siviilikuntaan.

6 §. Asiat Ylihallituksessa käsitellään osaksi yhteisessä täysi-istunnossa, osaksi kahdella eri osastolla, joista toinen käyntelee alkeisoppilaitosten ja tyttökoulujen, toinen kansakoulutoimen ja aistivalliskoulujen asioita.

Ylihallituksen tirehtööri on yhteisen täysi-istunnon sekä, kun hänen aikansa sen myöntää, kummankin osaston puheenjohtajana.

Ylihallituksen täysi-istunto-kokouksissa on ylitirehtöörin apulaisella, kaikilla ylitarkastajilla ja neuvottelevalla jäsenellä, milloin semmoinen on olemassa, kuin myös sen osaston sihteerillä, johon asia kuuluu, istunto- ja puhevalta, jonka kansakouluntarkastajan ja aistivalliskoulujen tarkastajan tulee näissä kokouksissa ottaa Ylihallituksen päätöksiin osaa, milloin asiat koskevat heidän toimintapiiriään.

Jäsenenä alkeiskouluosastossa ovat alkeisoppilaitosten ylitarkastajat sekä neuvotteleva jäsen, kun semmoinen on olemassa eikä hän ole muilta virkatehtäviltä estetty. Sihteerit alkeiskouluasioita varten ottaa myöskin osaa tämän osaston neuvotteluihin ja päätöksiin.

Kansakouluosastona on ylitirehtöörinapulainen ja kansakoulujen ylitarkastaja sekä Ylihallituksen molemmat kansakouluntarkastajat, jota paitsi kansakouluasiain sihteerit myöskin ottaa osaa osaston neuvotteluihin ja päätöksiin. Aistivalliskouluja koskeviin asioihin ottaa sitä paitsi aistivalliskoulujen tarkastaja osaa samalla äänivallalla kuin muut jäsenet.

7 §. Ylihallitus kokoontuu täysi-istuntoon käsitelläksensä tärkeämpiä asioita, joihin kuuluvat:

- kysymykset, joista Senaatti on vaatinut Ylihallituksen lausunnon;
- alamaiset esitykset, jotka tarkoittavat muutosta koulutoimella voimassa oleviin vuosirahansääntöihin ja asetuksiin virkaehtotusten laatiminen;
- virkein täyttäminen Ylihallituksessa, alkeisoppilaitoksissa, tyttökouluissa, seminaareissa ja aistivalliskouluissa;
- virjavapauden ja virkaeron hakemukset niiltä Ylihallituksen alaisilta virkamiehiltä, jotka ovat Senaatin asettamia;
- opettajain ja opettajattarien virkavirheitä koskevat asiat;
- sekä muuten, kun ylitirehtööri erityisestä syystä katsoo sen tarpeelliseksi.

Muut asiat, niinkuin alamaisten lausuntojen antaminen ainoastaan toista osastoa koskevista valituksista, esitykset lisäpalkkioista tahi lainsäätämistä palkankoroituksesta, valtioavusta maalaiskansakouluille ja määrärahoista jonkun erityisen oppilaitoksen tarvetta varten, kuin myös kaikki juoksevat hallintoasiat, käsittelee kumpikin osasto itsekseen.

8 §. Jos ylitirehtööri on estetty ottamasta osaa Ylihallituksen kokoukseen, johtaa puhetta täysi-istunnossa ylitirehtöörinapulainen ja hänen poisollessaan virassa vanhin ylitarkastaja; alkeiskouluosastossa virassa van-

hin läsnäoleva ylitarkastaja ja kansakouluosastossa ylitirehtöörinapulainen tahi hänen poissa ollessaan kansakoulujen ylitarkastaja.

9 §. Täysi-istunnossa pitää vähintään viiden olla neuvottelussa ja päätöksessä osallisena, niistä joka kerta paitsi asianomaista sihteeriä vähintään kaksi siitä osastosta, johon asia kuuluu. Kumpikin osasto on päätöksenvoi-pa, kun kolme jäsentä, puheenjohtaja ja sihteeri siihen luettuina, ottaa päätökseen osaa. Jos jäävin johdosta tahi muusta syystä jäsenten luku osastonkokouksessa on vähempi kuin mitä ylempänä on mainittu, kutsutaan saapuville jäsen toisesta osastosta. Täysi-istuntoon otettakoon apujäseneksi, jos tarvitaan, kansakouluntarkastaja tahi toinen sihteeri.

10 §. Kaikki esiintulevat asiat esittää Ylihallitukselle puheenjohtaja; mutta sellaiset asiat, jotka vaativat erityistä valmistusta, ovat sitä ennen, asiain laatua myöten, asianomaisen ylitarkastajan, tarkastajan tahi sihteerin läpikäytävät, joitten tulee kirjallisesti selvittää asia ja siitä ensiksi ajatuk-sensa lausua.

11 §. Muutosta Ylihallituksen päätökseen haettakoon, milloin ei ole erittäin säädetty, Senaatin Talousosastossa kirjallisella valituksella, joka, ynnä Ylihallituksen päätös asiassa, on ennen kello kahtatoista kuudentena-kymmenentenä päivänä siitä kuin päätös tehtiin Osaston rekistraattorikont-toriin annettava, jos valittajan puhevalta on katsottava säilytetyksi.

12 §. Ylihallituksen tulee:

1:ksi valvoa kaikkia sen silmälläpidon alaisiksi asetettuja julkisia että yksityisiä oppilaitoksia ja siinä suhteessa katsoa, että opetusta annetaan tarkasti noudattamalla voimassa olevia määräyksiä; pitää ankarasti silmällä kuria niissä ja tarkasti valvoa, että oppilaille annetaan oikeat käsitteet al-maisen velvollisuudesta ja kunnioituksesta esivaltaa kohtaan sekä säädylli-syydestä ja yleisestä järjestyksestä; pitää silmällä opettajain opettajainta ja mitenkä he nuorisoa kohtelevat kuin myös heidän käytöstään ja elämä-tään; sekä seminaareista ja kansakouluista joka vuosi ja alkeisoppilaitok-sista ja tyttökouluista joka kolmas vuosi Senaattiin antaa seikkaperäinen kertomus näitten oppilaitosten toiminnasta kuin myös milloin se tarpeelli-seksi nähdään, ehdotuksia semmoisiksi toimenpiteiksi, joita pidetään tar-peellisina opetuksen edistämiseksi ja niitten silmälläpitämiseksi tarkoituk-senmukaisemmalla tavalla;

2:ksi käsitellä ja valmistella kaikkia niitä maan koulutointa koskevia juttuja ja asioita, jotka ovat armollisesti ratkaistaviksi alistettavat;

3:ksi alkeisoppilaitoksiin, tyttökouluihin, seminaareihin, aistivillisi-kouluihin säädettyssä järjestyksessä ehdottaa tahi asettaa johtajat ja opetta-

jat sekä johtajattaret ja opettajattaret kuin myös tarkasti katsoa, että he täyttävät velvollisuutensa;

4:ksi yksityisiin oppilaitoksiin nähden harjoittaa sitä silmälläpitoa, joka 7 p:nä Huhtikuuta 1856 annetun, yksityisten Suomen oppilaitosten asettamista Hallituksen silmälläpidon alaisiksi koskevan armollisen asetuksen mukaan on ollut maan Tuomiokapitulien asiana;

5:ksi muuten esille ottaa, ratkaista ja täytäntöön saattaa kaikki semmoiset maan koulutointa koskevat jutut ja asiat, jotka voimassa olevain asetusten mukaan kuuluvat Ylihallitukselle;

6:ksi asianomaisella ylitarkastajalla, niin usein kuin tapahtua saattaa ja asianhaarat sitä vaativat, tarkastuttaa Ylihallituksen valvonnan alaiset oppilaitokset; ja käytettäköön tässä, milloin niin tarpeelliseksi katsotaan, piirustuksen, laulun ja voimistelun sekä, mitä erittäin seminaareihin tulee, teknillisten käsitöitten opetuksen arvostelemista varten asianymmärtävän henkilön apua, jotka siitä saavat yleisistä varoista kyyti- ja päivärahaa;

7:ksi vuosittain valmistaa ja painoon toimittaa tarkka tilastollinen katsaus eri oppilaitosten tilaan ja toimintaan;

sekä 8:ksi muuten täyttää mitä erityisten asetusten mukaan on Ylihallituksen velvollisuutena.

13 §. Jos ylitirehtööri katsoo tarpeelliseksi itse käydä tarkastusmatkalla, lähteköön semmoiselle matkalle, josta kuitenkin ilmoitus on tehtävä Senaatille.

14 §. Piispa ja Tuomiokapituli ovat edelleen velvolliset, kukin hiippakunnassaan, valvomaan uskonopetusta oppilaitoksissa ja sitä varten ei ainoastaan tapahtuvissa tarkastuksissa tutkia kuinka kristinopintaitoa oppilaille opetetaan vaan myöskin asianomaisten paikallisten kirkkoherrain tahi pastorien kautta pitää sen opetusta huomionsa alaisena sekä siitä Ylihallitukselle lähettää muistutuksensa ja ehdotuksensa.

15 §. Seminaarien silmällä pitoa ja kansakoulujen paikallistarkastusta hoidetaan siitä erittäin säädetyllä tavalla. Muitten oppilaitosten valvomisessa on Ylihallituksella kullekin koululle erityinen tahi useammille yhteinen Kouluneuvosto, johon kuuluu vähintään kolme ja enintään neljä jäsentä. Jäseniksi näihin Kouluneuvostoihin tulee asianomaisten kuntien kolmeksi vuodeksi erältään ehdottaa useampia sopivia henkilöitä, joista Ylihallitus nimittää tarpeellisen lukumäärän. Kouluneuvoston puheenjohtajan valitsevat sen jäsenet keskuudestaan.

Kouluneuvosto on välittömässä kirjeenvaihdossa Ylihallituksen kanssa ja tulee sen kirjallisesti vastata niihin oppilaitosta koskeviin kysymyksiin,

jotka Ylihallitus saattaa sille tehdä. Kouluneuvoston tehtävistä muuten säädetään Koulujärjestyksessä.

16 §. Virkamatkoilta saa ylitirehtööri kyyti- ja päivärahaa matkustus-säännön neljännessä, ylitirehtöörinapulainen ja ylitarkastaja viidennessä, sihteeri, kansakouluntarkastaja, aistiviälliskoulujen tarkastaja ja kamreeri kuudennessa, aktuaris seitsemännessä ja notarius kahdeksannessa luokassa.

17 §. Kesäkuukausina saavat ylitirehtööri, ylitirehtöörin-apulainen ja ylitarkastajat sekä Ylihallituksen virkamiehet. Ylihallituksen määrättävässä vuorossa ja järjestyksessä, virkalomaa edelliset kuuden ja virkamiehet neljän viikon ajaksi.

18 §. Ylitirehtööriä, ylitirehtöörinapulaista, ylitarkastajaa, sihteeriä, kansakouluntarkastajaa ja aistiviälliskoulujen tarkastajaa vastaan virkavirheestä tehdyt syytteet ottaa käsiteltäväksi ja tuomitsee Turun Hovioikeus.

Jos Ylihallituksen virkamies tavataan virheestä tahi laiminlyönnistä virassa, syytetään häntä alioikeudessa.

19 §. Tämä ohjesääntö astuu voimaan 1 p:nä Tammikuuta 1899, jolloin ennen asiasta annetut säännökset lakkaavat voimassa olemasta.

Helsingin kansa- ja oppikoulut vuonna 1919

Suomenkieliset valtion oppikoulut

1. Suomalainen Normaalityseo	Ratakatu 4
2. Suomalainen (Reaali)lyseo	Kirkkotori 3 = Kalevankatu 8-10
3. Suomalainen Tyttökoulu	Yrjönkatu 18
4. Uusi Suomalainen Tyttökoulu	Vironkatu 3-5

Ruotsinkieliset valtion oppikoulut

5. Svenska Normallyceum	Unioninkatu 2
6. Svenska Reallyceum	Liisankatu 13
7. Svenska Fruntimmerskola	Bulevardi 18

Suomenkieliset yksityisoppikoulut

8. Suomalainen Yhteiskoulu (SYK)	Yrjönkatu 24 tai Kalevankatu 6
9. Uusi Yhteiskoulu (Hagmanin koulu)	Kirkkokatu 12
10. Kallion Yhteiskoulu	(Itäinen) Viertotie 34
11. Töölön Yhteiskoulu	Ruusulankatu 16
12. Maanviljelyslyseo	Kirkkokatu 5
13. Suomalainen alkeiskoulu (E. Hertz)	Korkeavuorenkatu 22

Ruotsinkieliset yksityisoppikoulut

14. Nya Svenska Läroverket (Lärkan) 1882	Mikonkatu 29
15. Läroverket för gossar och flickor (Broberg)	Korkeavuorenkatu 25
16. Svenska Privata Läroverket för flickor 1870	Kirkkokatu 10
17. Nya Svenska Flickskolan 1879	Bulevardi 26
18. Privata Svenska Flickskolan 1889	Vuorikatu 22

Suomenkieliset kansakoulut

19. Kallion kk.	4. linja 13-15
20. Tehtaankadun kk.	Tehtaankatu 15-17
21. Vallilan kk.	Hämeentie 80
22. Eläintarhan kk.	Savonkatu 8
23. Lapinlahden kk.	Lapinlahdenkatu 6
24. Töölön kk.	Töölönkatu 41-45
25. Snellmanin kk.	Punavuorenkatu 8-10
26. Dagmarinkadun kk.	Dagmarinkatu 1-3

Ruotsinkieliset kansakoulut

27. Cygnaeus-koulu	Ratakatu 8
28. Kruunuhaan rk. kk.	Snellmaninkatu 18
29. Porthaninkadun rk. kk.	Porthaninkatu 8
30. Topelius-koulu	Topeliuksenkatu 26
31. Toukolan rk. kk.	Toukola
32. Annankadun rk. kk.	Annankatu 30

Helsingin kansa- ja oppikoulut vuonna 1944

Suomenkieliset valtion oppikoulut

1. Suomalainen Normaaliylyseo	Ratakatu 4
2. Suomalainen (Reaali)ylyseo	Kalevankatu 8–10
3. Hgin Suomalainen Yksityislyseo 1925	Mannerheimintie 8
4. Kaksoisyhteislyseo (Viipurista)	Kalevankatu 8–10
5. Koelyseo 1919	Arkadiankatu 26
6. Tyttönormaaliylyseo (1934)	Runeberginkatu 20–24
7. Suomalainen Tyttökoulu	Hallituskatu 8
8. Toinen Suomalainen Tyttökoulu	Yrjönkatu 18
9. Kolmas Suomalainen Tyttökoulu	Mariankatu 11
10. Tyttölukio	Kirkkokatu 6

Ruotsinkieliset valtion oppikoulut

11. Svenska Normallyceum	Unioninkatu 2
12. Svenska (Real)ylyceum	Liisankatu 13
13. Andra Svenska lyceum 1930	Albertinkatu 30
14. Svenska Flicklyceet (Fruentimmersk) 1844	Bulevardi 18
15. Svenska Flickskolan 1919	Arkadiankatu 24

Suomenkieliset yksityisoppikoulut

16. Suomalainen Yhteiskoulu (SYK)	Nervanderinkatu 13
17. Uusi Yhteiskoulu (Hagmanin koulu) 1899	Kirkkokatu 12
18. Kallion Yhteiskoulu 1902	Porhaninkatu 15
19. Töölön Yhteiskoulu 1912	Urheilukatu 10–12
20. Viides Yhteiskoulu 1933	?
21. Suomalainen Yksityislyseo 1923	Mannerheimintie 8 B
22. Yhteiskoulu ja Realilukio 1924	Kampinkatu 4
23. Yhteislyseo 1924	Lapinlahdenkatu 1 B
24. Arkadiankadun Yhteislyseo 1927	Arkadiankatu 28
25. Kulmakoulu 1928	Meritullinkatu 33
26. Vaasanrinteen Yksityislyseo 1940	Vaasanrinne 5
27. Tehtaanpuiston Yhteiskoulu 1934	Ehrensvärdintie 31–35
28. Käpylän Yhteiskoulu 1938	Onnentie 18
29. Karjalan Yhteiskoulu 1940	Arkadiankatu 28
30. Lapinpuiston Yhteislyseo 1928	Lapinlahdenkatu 1 B
31. Juutalainen Yhteiskoulu 1918	Malminkatu 26

Ruotsinkieliset yksityisoppikoulut

32. Nya Svenska Läroverket (Lärkan) 1882	Mikonkatu 29
33. Läroverket för gossar och flickor (Broberg)	Korkeavuorenkatu 25
34. Svenska Privata Läroverket för flickor 1870	Kirkkokatu 10
35. Nya Svenska Samskola 1888	Lönnrotinkatu 12

- 36. Svenska Samskola 1913
- 37. Tölö Svenska Samskola
- 38. Läroverket för gossar och flickor 1883
- 39. Nya Svenska Flickskolan 1879
- 40. Privata Svenska Flickskolan 1889

Vieraskieliset oppikoulut

- 41. Deutsche Schlule

Suomenkieliset kansakoulut

- 42. Kallion kk.
- 43. Tehtaankadun kk.
- 44. Vallilan kk.
- 45. Eläintarhan kk.
- 46. Lapinlahden kk.
- 47. Töölön kk.
- 48. Snellmanin kk.
- 49. Dagmarinkadun kk.
- 50. Aleksis Kiven kk.
- 51. Kaisaniemen kk.
- 52. Käpylän kk.
- 53. Lapinlahden uusi kk.
- 54. Suomenlinnan kk.
- 55. Toukolan kk.
- 56. Työväenopiston kk.
- 57. Vallilan kk.
- 58. Sk. apukoulu

Ruotsinkieliset kansakoulut

- 59. Cygnaeus-koulu
- 60. Kruunuhaan rk. kk.
- 61. Porthaninkadun rk. kk.
- 62. Topelius-koulu
- 63. Toukolan rk. kk.
- 64. Annankadun rk. kk.
- 65. Käpylän rk. kk.
- 66. Kruunuhaan rk. kk.
- 67. Pasilan rk. kk.
- 68. Vallilan rk. kk.
- 69. Rk. apukoulu

- Puistokatu 4 (Kaivopuisto)
- Linnankatu 2 (Katajanokka)
- Korkeavuorenkatu 25
- Bulevardi 26
- Apollonkatu 12

- Malminkatu 14

- 4. linja 13–15
- Tehtaankatu 15–17
- Hämeentie 80
- Savonkatu 8
- Lapinlahdenkatu 6
- Töölönkatu 41–45
- Punavuorenkatu 8–10
- Dagmarinkatu 1–3
- Porvoonkatu 2
- Puutarhakatu 1
- Väinölänskatu 7
- Lapinlahdenkatu 10
- Suomenlinna C 4
- Toukola 3
- Helsinginkatu 26
- Nilsjänskatu 3
- Porthaninkatu 8

- Ratakatu 8
- Snellmaninkatu 18
- Porthaninkatu 8
- Topeliuksenkatu 26
- Toukola
- Annankatu 30
- Pellervontie 15
- Oikokatu 17
- Kyllikinkatu
- Nilsjänskatu 3
- Oikokatu 7